

2010 KOBİ ve 2011 SÇ
Mali Destek Programları

Etki Analizi Araştırma Raporu

Dicle Kalkınma Ajansı

Aralık 2016

2010 KOBİ ve 2011 SG Mali Destek Programları
Etki Analizi Araştırma Raporu

Prof. Dr. Abuzer PINAR
Prof. Dr. Hakkı Hakan YILMAZ

içindekiler

● Sunuş

● Yönetici Özeti

1. Giriş 19

2. Etki Analizinin Teorik Çerçevesi 23

3. TRC3 Bölgesinin Ekonomik Yapısı ve Yatırım Ortamı 31
1.Nüfus Yapısı, Sosyal Göstergeler ve İstihdam
2.Kişi başına Gelir, Sektörel Katma Değer ve İhracat

4. Mali Destek Programları: Genel Bilgiler 37

5. Hibe Programlarının Etki Analizi 43
1.İşletmelerin Kurumsal Yapısı ve Faaliyetleri
2.Hibe Programlarının Yatırım, İstihdam ve İhracata Etkisi
3.İşletmelerin Hibe Programlarına İlişkin Algıları
4.Hibe Almayan İşletmeler ile Karşılaştırma

6. Sonuç ve Öneriler 69

● Kaynaklar

● Ekler

79 proje desteklendi,
65 proje başarılı
bir şekilde tamamlandı

40 milyon \$
ihracat artışı sağlandı

Tamamlanan projeler ile
33 milyon TL yatırım
gerçekleşti, yatırımların
13 milyon TL sini
Ajans karşıladı

**2010 KOBİ
ve 2011 SG
Mali Destek Programları
Kapsamında**

Destek alan işletmelerin
bilanço büyüklüğü ve
satışlarında **%100** e yakın
artış gerçekleşti

Uygulanan projelerle
birlikte **626 kişiye**
istihdam sağlandı

Ülke genelindeki istihdam artışı
ortalamada **%4,1** oranında iken
hibe alan işletmelerin istihdamı
bu dönemde **%8 artış** gösterdi

Destek alan işletmeler
2009-2014 yıllarını kapsayan
dönemde toplam **230 milyon TL**
yatırım gerçekleştirdi

Sunuş

Dicle Kalkınma Ajansı, kurulduğu günden bugüne sorumlu olduğu Mardin, Batman, Şırnak ve Siirt illerini kapsayan TRC3 Bölgesi'nin kalkınmasına yönelik faaliyetler yürütmektedir. Hazırlamış olduğu Bölge Planları ve Gelişim Stratejileri ekseninde Mali Destek Programları yürütmekte ve başarılı projelere destek sağlamaktadır. Bütçenin en önemli kalemini oluşturan destek programlarının uygulama sonrası etkilerinin değerlendirilmesi kamu kaynağının doğru yönde kullanılabilmesi açısından önem arz etmektedir.

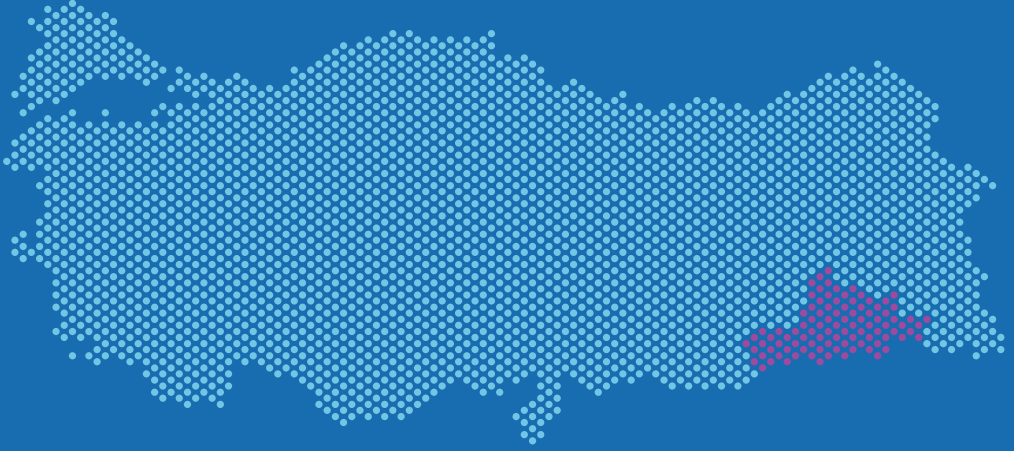
Bugüne kadar teklif çağrısına çıkılan 12 Mali Destek Programı kapsamında başarılı bir şekilde tamamlanan ve devam etmekte olan 208 projeye yaklaşık 80 Milyon TL tutarında destek sağlanmış olup bu sayede 142 Milyon TL lik sanayi ve altyapı yatırımı bölgeye kazandırılmıştır.

Bu etki analizi çalışması, Ajansımızın özel sektör temsilcisi sanayi yatırımcılarına yönelik 2010 ve 2011 yıllarında uygulamış olduğu ilk iki Mali Destek Programının etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Bu çerçevede, elde edilen sonuçlar analiz edilerek mali kaynakların yerinde ve etkin kullanımını arttırabilmek adına, program süreçlerinde karşılaşılan olumlu ve olumsuz yanların tespit edilmesi ve bu doğrultuda ileride gerçekleştirilecek programların tasarım ve uygulama sürecinin iyileştirilebilmesi hedeflenmektedir. Söz konusu iki program kapsamında TRC3 Bölgesi illerinde toplam 79 proje destekleniş ve 65 proje başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Başarıyla tamamlanan projeler sayesinde 33 Milyon TL sanayi yatırımı gerçekleşmiş ve 626 kişiye istihdam sağlanmıştır.

Raporun hazırlık sürecinde destekten yararlanan işletmeler haricinde karşılaştırma yapabilmek ve Ajans hakkındaki düşüncelerini öğrenebilmek adına hiç destek almamış işletmelerde yerinde ziyaret edilerek yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra Ajans arşiv kayıtları üzerinden destek alan işletmelerin önceki yıllara ait verileri toplanarak 5 yıllık döneme ilişkin karşılaştırmalı analizler yapılmıştır.

Çalışmayı yürüten değerli akademisyen kadro ile başta İzleme ve Değerlendirme Birimi uzmanları olmak üzere katkı sunan Ajans çalışanlarına teşekkür ederim. Raporun bu alanda çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşlara fayda getirmesini temenni eder, bölgemiz için hayırlı olmasını dilerim.

Yılmaz ALTINDAĞ
Genel Sekreter

TİRCİ

MARDİN / BATMAN / SİİRT / ŞIRNAK

Yönetici Özeti

Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 bölgesinde faaliyet gösteren Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) 2008 yılında kurulmuştur. Ajans yürütmekte olduğu çalışmalar çerçevesinde ilk kez 2010 yılında KOBİ ve 2011 yılında Sektörel Gelişme Mali Destek Programları kapsamında proje teklif çağrısına çıkmıştır. Bu çalışmada söz konusu iki programın etki analizi yapılmaktadır. 2010 KOBİ Mali Destek Programı kapsamında 37 ve 2011 SG Mali Destek Programında ise 28 işletme destek kapsamında projesini başarılı bir şekilde tamamlamıştır. DİKA'dan sağlanan bilgiler çerçevesinde hibe alan işletmelerle yapılan yüz yüze görüşmelerle birlikte karşıt durum değerlendirmesi için hibe almayan işletmelere de ayrı bir anket uygulanmıştır. Saha çalışması ve sonrasında yürütülen analizin özet sonuçları aşağıda yer almaktadır:

Bölgenin Sosyo-Ekonomik Özellikleri

TRC3 bölgesinde yer alan illerin toplam nüfusu 2 milyon civarında olup ülke nüfusunun yaklaşık olarak %2,7'sini oluşturmaktadır. Bölgede nüfus artış hızı ülke ortalamasının üzerinde ve yaş itibarıyla genç nüfus oranı yüksektir. Hibe programlarının uygulandığı 2010-2011 yılları itibarıyla ülkede işsizlik oranı %11 civarında iken, TRC3 bölgesinde %17'nin üzerindedir. 15 yaş üstü çalışanların nüfusa oranı olarak tanımlanan istihdam oranı Türkiye'de %42 civarında olduğu halde TRC3 bölgesinde %25 civarındadır. Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla sıralamasında TRC3 bölgesi diğer göstergelere benzer şekilde 26 bölge arasında 24 üncüdür. Eğitim ve sağlık göstergeleri açısından da iller sıralamasında gerilerde bulunan bölge illerinde ekonomi ağırlıklı olarak tarıma dayanmakta olduğundan sanayinin desteklenerek bölgedeki potansiyelin harekete geçirilmesi önem kazanmaktadır.

Bölgede son on yıl içerisinde belirgin bir şirketleşme ve girişimcilik dikkat çekmektedir. 100 bin kişi başına düşen şirket sayısı Türkiye'de %60 civarında artış gösterirken, bölgedeki artış %160 civarındadır. Ülke içerisindeki payı düşük olmakla birlikte bölgenin kendi içindeki artış dikkat çekicidir. Kayıtlı üreticilerin yaklaşık yarısını oluşturan gıda, içecek ve tütün sektörü birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada kimyasal ürünler ve plastik sanayi yer almakta ve bunu tekstil sanayi izlemektedir. İstihdam açısından ise emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle tekstil sektörü birinci sırada yer almakta ve bunu sırasıyla kimyasal ürünler ve plastik sektörü ile gıda, içecek ve tütün ürünleri izlemektedir.

2010 yılında hazırlanan DİKA Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda stratejik amaç ve öncelikler başlığı altında vurgulanan konulardan birisi işletmelerin kredi ve diğer kurumsal mali kaynaklara erişim imkanlarının artırılmasıdır. Bu yüzden Ajans'ın uyguladığı ilk mali destek programları bölge katma değeri ve istihdamının artırılması açısından kritik önemde görülmektedir.

İşletmelerin Faaliyet Göstergelerindeki Değişim

Kamu mali destek programlarının etki analizlerinde dikkate alınması gereken önemli bir konu programın uygulandığı yatırım ortamı ve konjunktürdür. Hibe programları özel sektörde faaliyet gösteren işletmeler açısından ek bir kaynak olup özellikle finansal kaynaklara erişim sıkıntısı çeken işletmeler açısından önemlidir. Ancak işletmelerin başarısı faaliyet gösterdikleri mekandaki yatırım ortamı ile doğrudan bağlantılıdır. Ayrıca hibe programının uygulandığı konjunktür de programlarının sonuçlarını doğrudan etkiler. Burada ele aldığımız DİKA programları, Suriye krizi ve küresel finansal daralma nedeniyle, bölgenin ve dünya konjunktürünün çok da iç açıcı olmadığı 2010 ve 2011 yıllarında uygulanmıştır. Bu yüzden aşağıdaki değerlendirmeler bu iki kısıt altında yapılmaktadır.

2010 ve 2011 yıllarında uygulanan hibe programlarından yararlanmayı hak eden 79 projeden 14'ü feshedilmiş ve uygulamayı tamamlayan işletme sayısı 65'tir. Bu işletmelerin yaklaşık %74'üne karşılık gelen 48'i ile görüşülmüş ve anket uygulanmıştır. İşletmelerin 22'si Mardin, 17'si Batman, 7'si Siirt ve 2'si Şırnak ilinde faaliyet göstermektedir. Anket uygulanan işletmelerin 29'u 2010, 19'u ise 2011 hibe programından yararlanmışlardır. İşletmelerin %67'si Limited Şirket, %31'i Anonim Şirket, %2'si ise Şahıs Şirketi olup %40'ı Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB), %8'i Küçük Sanayi Sitelerinde (KSS) faaliyet göstermektedir. Hibe alan işletmeler ağırlıklı

olarak gıda sektöründe faaliyet göstermekte olup, bunu inşaat malzemeleri ve tekstil izlemektedir. Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmeler %31, inşaat malzemeleri alanında faaliyet gösteren işletmeler %29, tekstil alanında faaliyet gösteren işletmeler ise %10 oranındadır. Bu dönemde plastik, mobilya ve metal işleme alanında da faaliyet gösteren firmalar hibe programından yararlanmışlardır.

Hibe alan işletmelerin yatırımları 2010 yılında 32 milyon TL civarında iken, 2011 yılında hibe programının da etkisiyle 50 milyon TL'ye yaklaşmıştır. Hibe programı ile yatırımlarını gerçekleştirenlerin sadece %30 civarındaki bir kesimi işletme katkılarının tamamını özsermaye ile karşılamıştır. %33 civarındaki bir işletme kesimi ise katkının tamamını kredi olarak kullanmıştır. Geriye kalan %35 civarındaki işletme ise değişen oranlarda banka kredisi kullanmıştır.

İşletmelerin yarısı civarındaki bir kesimi hibe almasalar da farklı kaynaklarla yatırımlarını gerçekleştirmiş olacaklarını söylemiştir. İşletmelerin %13'ü ise projelerini gerçekleştiremeyeceklerini söylemişlerdir. Geriye kalan ise ya daha düşük bütçe ile projelerine girişeceklerini ya da bir süre erteleyeceklerini söylemişlerdir. %12,5 oranındaki bir işletme kesimi ise ikinci kez Ajanstan destek almıştır. %12,5 oranındaki bir işletme kesimi ikinci kez Ajans'tan, %35 oranındaki bir kesim ise KOSGEB ve TKDK'dan destek almıştır.

Programların uygulanmasını izleyen yıllarda yatırımlarda artış eğilimi devam etmekte ve 2009 yılından başlayarak hibe alan işletmelerin toplam yatırımları ortalama 36 milyon TL'den başlayarak 40 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. Birikimli olarak bu işletmeler 2009-2014 yıllarında 230 milyon TL civarında bir yatırım gerçekleştirmişlerdir.

Hibe programlarından yararlanan işletmelerin 2009 yılında çalıştırdıkları eleman sayısı 1300'ün biraz üzerinde iken 2010 yılında 1500'ün üzerine çıkmış ve düzenli olarak artarak dönem sonunda 2000 kişiyi geçmiştir. Ülkedeki toplam istihdam artışı 2010 yılında %6,2 iken TRC3 bölgesinde %18,7'dir. Hibe programının uygulandığı yılları takip eden dönemde ülke genelinde istihdam artışı yavaşlarken ve TRC3 bölgesinde negatif dönerken, hibe alan işletmelerin istihdamında artış gözlemlenmektedir. Sözkonusu dönemde ülke genelindeki istihdam artışı ortalama %4,1 oranında gerçekleşirken, TRC3 bölgesinde %5,1'dir. Hibe alan işletmelerin istihdamı ise aynı dönemde %8 artış göstermektedir. Ülke geneli ve TRC3 bölgesi ile karşılaştırıldığında bu istihdam performansı dikkate değerdir.

Saha araştırmasında işletmelerin yıllık olarak ne kadar üretim yapabildikleri ton, metreküp, takım, koli cinsinden sorulmuştur. İncelenen 5 yıllık dönemde sadece 3 işletmenin üretim kapasitesinde azalma olurken, 10 işletme üretim kapasitelerini iki kat ve daha fazla arttırmıştır. 4 işletmenin üretim kapasitesi sabit kalırken 22 işletme üretim kapasitelerini değişik oranlarda arttırmışlardır. Hibe alan işletmelerin toplam bilanço

büyükükleri 2009 yılı itibariyle 150 milyon TL civarındadır. Bilanço büyükükleri 2014 yılı sonu itibariyle iki kattan daha fazla artarak 300 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. Satışlarda da 2012 yılına kadar belirgin bir artış ortaya çıkmıştır. Bu yıldan sonra Ortadoğu ülkelerindeki iç karışıklıklar ve bunun bölgeye yansması sonucu bir gevşeme ortaya çıkmıştır. Buna rağmen satışlardaki artış da iki katına yakındır.

İşletmelerin karlılığındaki değişim pozitif yöndedir. Bilanço ve satışlara benzer şekilde karlılıkta da dikkate değer bir artış görülmekte, 2009 yılında 4 milyon TL'nin biraz üzerinde olan toplam kar, 2013 yılına kadar düzenli artarak 7 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. 2014 yılında ise diğer göstergeler gibi bir miktar azalış olmuş, ancak toplam kar yine de 5 milyon TL'nin üzerinde kalmıştır.

Verimlilik göstergeleri açısından bakıldığında çalışan kişi başına reel satışlarda %30'un üzerinde, çalışan kişi başına üretim kapasitesinde ise %1 civarında bir artış gözlemlenmektedir. Ayrıca satışların üretim kapasitesine oranı %30 artarken, satışların enerji maliyetine oranı %2 civarında artış göstermektedir. Dolayısıyla yatırımlar sonucu değişen işletme ölçeğinde istihdam ve enerji bazında hesaplanan bir verimlilik artışı göze çarpmaktadır.

Hibe programı kapsamında yer alan işletmelerin 2009 yılı itibariyle yaptıkları toplam ihracat 26 milyon TL civarındadır. İzleyen yıllarda düzenli olarak artan ihracat, 2014 yılı itibariyle 132 milyon TL'ye çıkmıştır. Döviz kurundaki yükselişler dikkate alındığında benzer bir artış trendi gözlenmektedir. 2009 yılında 17 milyon \$ olan toplam ihracat, 2013 yılı itibariyle yaklaşık üç katına çıkarak 60 milyon \$ olmuştur. 2014 yılındaki daralma ile ihracat bir miktar gevşemiş olsa da yüksek düzeyini korumuş ve 57 milyon \$'ı bulmuştur.

İhracattaki gelişme sadece miktar artışı değil, ihracat yapılan ülkeler açısından da dikkat çekmektedir. 2009 ve 2010 yılları itibariyle Irak, Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerine ihracat yapılırken, 2011 ve 2012 yıllarında bu ülkelere AB ülkeleri, Çin, İsrail ve Azerbaycan'ın eklenmiş olması dikkat çekicidir. Aynı dönemde hibe almayan işletmelerin sadece %20'si ihracat yapmaktadır ve sadece Irak'a ihracat yapılmaktadır.

Hibe Programlarına İlişkin Görüşler

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin, özellikle de az gelişmiş yörelerde, proje hazırlama ve uygulama aşamasında prosedürleri takip edebilecek kapasitelerinde yetersizlikler bulunmaktadır. Hibe alan işletmelerin önemli bir kesimi hibe programından Ajansın tanıtım faaliyetleri ve danışman firma aracılığıyla haberdar olmuşlardır. Proje hazırlama ve uygulama aşamalarında işletmelerin yaklaşık %70'i danışmanlık hizmetinden yararlanmışlardır. Danışman firmalardan hizmet alımının işletmeler açısından bir ihtiyaç olduğu görülmektedir. İşletmelerin sadece %20 lik bir bölümü danışmanlık desteğinin

yarısını devlet desteği ile karşılamıştır. İşletmelerin proje hazırlama kapasitesinin düşük olduğu dikkate alınırsa bu oran oldukça düşüktür.

İşletmelerin başvuru sürecinde en çok yaşadığı zorluklara verilen yanıtlara göre başvuru formunda; fazla sayıda belge talep edilmesi birinci sırada, prosedürlerin fazla oluşu ve sürecin zorluğu ikinci sırada, başvuru formu ve eklerini doldurmak ise üçüncü sırada gelmektedir. Ajans uzmanlarıyla iletişim, yasal ruhsat ve izinlerin alınması ve başvuru süresi konusunda ise fazla zorluk yaşanmadığı yönünde bir kanaat ortaya çıkmaktadır.

Proje çıktıları açısından işletmelerin ağırlıklı olarak dile getirdikleri katkı pazar paylarının artmasıdır. İkinci sırada üretim kapasitesi ve rekabet gücü artışı, üçüncü sırada ise çalışan sayısı, üretim miktarı ve verimlilik artışı gelmektedir. Bölgedeki işletmelerin en zayıf tarafları ise, kalite kontrol, ar-ge laboratuvarı ve ihracattır. İşletmelerin yaklaşık yarısı ihracatlarının arttığını ya da ihracata başladıklarını belirtmişlerdir. Bu oran kısa sürede büyük bir başarı olarak kabul edilebilmekle beraber, ihracat yapabilmek sadece ek bir mali kaynak bulabilmekle değil, işletmelerin ihracat potansiyeline, ihracata konu olan ülkelerin siyasi ve ekonomik yapılarına ve buldukları yere göre şekillenmektedir.

Hibe programlarının genel değerlendirmesinde, bu programların faydalı bir model olduğu ve tekrar başvurabilecekleri ön plana çıkmaktadır. Aynı düzeyde kabul gören diğer bir düşünce süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak Ajans uzmanlarından gerekli desteği aldıklarına ilişkindir. Değerlendirme sürecinin objektif ve şeffaf olduğuna dair genel bir kanaat olduğunu söylemek mümkündür. Bu husus özellikle izleyen dönemde geliştirilecek programlarda Ajansa uygulamalardan çıkarılacak derslere göre süreci ve prosedürleri değiştirebilme esnekliği sağlamaktadır.

En az destek gören önerme ise ajans tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamına ilişkindir. Uygulama döneminde talep edilen bilgi ve raporlamalar konusunda da olumsuz yönde bir kanaat ortaya çıkmaktadır. Rahatsızlık duyulan diğer bir konu başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen süredir. Bir ölçüde

değerlendirme sürecinin adil ve şeffaf olmadığını düşünenlerin önemli bir çoğunluğu bu süreden de rahatsızlığını dile getirmektedir. Dolayısıyla değerlendirme sürecinin uzaması değerlendirmenin şeffaflığı konusunda olumsuz bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Bu detaylar dikkate alınmak kaydıyla bütün kategorilerde işletmelerin çoğunluğu olumlu görüş beyan etmektedirler.

İşletmelerin çoğunluğunun hibe programına başvurmadaki temel amacı üretim/hizmet kapasitesini arttırmak olmuştur. İkinci sırada istihdamı ve işgücü niteliklerini arttırmak dile getirilmektedir. Üçüncü sırada hizmet kalitesi ve rekabet gücünü arttırmak gelmektedir. İşletme yetkililerinin anketlere verdiği yanıtlar işletme verileri ile yapılan analizle karşılaştırıldığında genel bir tutarlılık olduğu söylenebilir.

Satışların, istihdamın ve ihracatın artmış olması başlangıçtaki amaç ile uyum halindedir. Bu şekilde işletmeler program kapsamında başvuru amaçlarını öncelikleriyle uyumlu bir şekilde belirledikleri görülmektedir.

Proje uygulama aşamasında öne çıkan en önemli zorluk eşfinansmanla ilgilidir. Ancak bunda da zorluk yaşayan işletme %31 civarındadır. İkinci sırada ise raporlama prosedürü gelmektedir. En az sorun yaşanan konular ise sözleşme değişikliği, ödeme ve denetim usullerine ilişkindir. Bu anlamda işletmelerde izleme ve değerlendirme sürecinde bir kurumsal kapasite sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte uygulama sürecinde işletmelerin Ajanstan genel bir memnuniyetinden söz edilebilir.

Karşıt Durum Analizi

Etki analizinde kullanılabilecek yöntemlerden birisi de hibe alan işletmelerin performansı ile almayan işletmelerin performansının karşılaştırılmasıdır. Bu amaçla hibe programı değerlendirme sürecinde yedekte kalan işletmelerle birlikte, sözleşmeleri feshedilen ve hibe almayan işletmelerden tesadüfi bir örneklem seçilerek anket uygulanmıştır. Hibe almayan işletmelerin anket sorularına cevap vermedeki motivasyon düşüklüğü dikkat çekmiştir. Bu yüzden elde edilen verilerden karşılaştırılabilir olanlarla bir analiz yapılmıştır.

Hibe almayan işletmelerin %42,5 oranındaki bir bölümü Mardin ilinden, %47,5 oranı Batman ilinden ve %10'u ise Siirt'ten alınmıştır. Hukuki statü açısından örneklem hibe alan işletmelere çok daha yakın çıkmıştır. Örneklemde sektörler itibariyle de kabul edilebilir düzeyde muadil sayılabilecek işletmeler yer almaktadır. Hibe alan ve almayan işletmelerin her ikisinde de gıda, inşaat ve tekstil ilk üç sırada yer almaktadır.

Hibe almayan işletmelerden %25'i elemenden geçtiği halde sonraki süreçte sözleşmesi feshedilenlerdir. Fesih nedenleri arasında belirgin bir neden öne çıkmamaktadır. Her işletme ayrı gerekçe öne sürmektedir. Süre kısıtından, yazım hatalarına, sürecin karmaşıklığına kadar değişik nedenlerle feshedildiği ifade edilmiştir. Aslında fesih nedenlerinin şirketlerde farklılaşması yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir.

Sabit fiyatlarla 2009 yılı itibariyle yaklaşık olarak aynı yatırım düzeyinde bulunan hibe alan ve almayan işletmeler zaman içerisinde farklılaşmaktadır. 2009-2013 döneminde hibe alan işletmelerin yatırımları genel bir artış seyri izlediği halde, hibe almayan işletmelerin yatırımları ilk iki yıl düşmekte ve izleyen iki yıl artsa da aynı düzeyi yakalayamamaktadır. 2014 yılında ise durum değişmektedir. Ancak bu yıl için bütün göstergelerde farklılaşma olduğu göz ardı edilmemelidir.

İşletmelerin bilanço büyüklüklerindeki değişime bakıldığında, hibe almayan işletmelerin bilançolarındaki değişim hibe alanlardan 5 puan kadar daha düşüktür. 2010 yılından itibaren hibe alan işletmelerin bilançolarındaki artış diğer işletmelerin üzerinde seyretmektedir. 2014 yılı dışarıda tutulduğunda, destek programlarının uygulandığı

dönemde hibe alan işletmelerin bilançoları diğerlerinin üzerinde artmaktadır.

Hibe programına hiç başvurmayan işletmelerin başvurmama nedenleri arasında öne çıkan başlıca neden mali destek programından haberdar olmamalarıdır. İkinci sırada ise mevzuat ve başvuru rehberinin karmaşıklığı yer almaktadır. Ajansa erişim ve iletişim zorluğu da üçüncü sırada dile getirilmektedir.

Ek mali kaynak bulmaları halinde çalışan sayısı, rekabet gücü ve pazar payının artacağı beklentisi gözlenmektedir. Bu beklentiler hibe alan işletmelerin beklentisi ve gerçekleştirmelerle uyumludur. Ancak hibe almayan işletme grubu önermelerin tamamına yakınına gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. İki grup arasındaki fark, hibe alanların uygulama sürecinde daha gerçekçi olmak zorunda kaldıkları, hibe almayanlar süreçten uzak oldukları için beklentileri daha az gerçekçi görünmektedir.

Hibe programının faydalı bir model olduğunu ve çağrıya çıkıldığında başvuracağını söyleyen işletme oranı %90'a yakındır. Oransal olarak düşük olsa da destek sürecinin objektif işlemediğine dair bir kanaat mevcuttur. Bu eğilimin hibe alamayan işletmelerde daha fazla olması farkındalık ve bilgi eksikliği nedeniyle yanlış da olabilir. Benzer değerlendirme hibe alan işletmeler için de yapılabilir. Hibe alabildiği için objektif olduğunu düşünebilirler. Ancak orandan bağımsız olarak bir işletme kesimi sürecin adil ve objektif işlemediğinden kaygı duyuyorsa, nedenlerini araştırmak sürecin sağlıklı işleyişi ve başvuranları ikna etmesi açısından yararlı olabilir.

KISALTMALAR

DİKA

Dicle Kalkınma Ajansı

GSKD

Gayri Safi Katma Değer

GSYH

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KOBİ

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KOSGEB

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme
ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KSS

Küçük Sanayi Sitesi

OSB

Organize Sanayi Bölgesi

SG

Sektörel Gelişme

TCMB

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TKDK

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı
Destekleme Kurumu

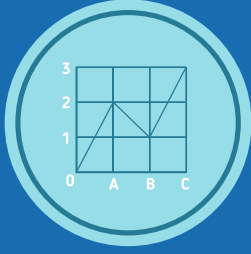
TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

TABLULAR

Tablo 1: Temel Ekonomik Göstergeler (2010)	33
Tablo 2: KOBİ Mali Destek Programı Başvuru ve Değerlendirme Sonuçları	38
Tablo 3: Sektörel Gelişme Mali Destek Programı Başvuru ve Değerlendirme Sonuçları	40
Tablo 4: İller İtibariyle İşletmelerin Faaliyet Yerleri	45
Tablo 5: İstihdam Edilenlerdeki Değişme (%)	50
Tablo 6: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin İllere ve Hukuki Statülerine Göre Dağılımı	61

GRAFİKLER

Grafik 1: Hibelerden Yararlanan Firma Oranı	44
Grafik 2: Hibelerden Yararlanan Firma Görüşme Oranı	44
Grafik 3: Hibe Programının İşletme Yatırımına Etkisi (%)	47
Grafik 4: Hibe Alan İşletmelerin Yatırımları (2009 fiyatlarıyla, TL)	48
Grafik 5: Hibe Alan İşletmelerin İstihdam Göstergeleri (Çalışan Sayısı)	49
Grafik 6: Hibe Alan İşletmelerin Bilanço Büyüklükleri ve Satışlar (2009 fiyatlarıyla, TL)	50
Grafik 7: İşletmelerin Üretim Kapasitelerindeki Değişme (%)	51
Grafik 8: Verimlilik Göstergeleri (%)	51
Grafik 9: Hibe Alan İşletmelerin Kar/Zarar Durumundaki Gelişme (2009 fiyatlarıyla, TL)	52
Grafik 10: Hibe Alan İşletmelerin Toplam İhracatı	53
Grafik 11: Hibe Programına Başvuru Sürecinde En Çok Zorluk Çekilen Konular (%)	55
Grafik 12: Hibe Programlarının Uygulama Sürecinde En Çok Zorluk Çekilen Konular (%)	56
Grafik 13: Hibe Programının Çıktıları (%)	57
Grafik 14: Hibe Programlarının Genel Değerlendirmesi (%)	58
Grafik 15: İşletmelerin Programa Katılmadaki Öncelikli Amaçları (%)	59
Grafik 16: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin Sektörlere Dağılımı (%)	62
Grafik 17: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin Yatırımları (2009 fiyatları ile, TL)	63
Grafik 18: İşletmelerin Bilanço Büyüklüklerindeki Değişim (%)	64
Grafik 19: Hibe Programına Başvurmama Nedenleri	65
Grafik 20: Hibe Alınması Halinde İşletmelerinde Hangi Hedeflerini Gerçekleştirebilirlerdi	66
Grafik 21: Hibe Programına İlişkin Genel Değerlendirmeler	67
Grafik 22: Dünya Ekonomisi Büyüme Oranları (% , GSYH)	70
Grafik 23: Dünya ve Türkiye Ekonomisi Büyüme Oranları (% , GSYH)	71

1. GİRİŞ

Kalkınma Ajanslarının temel amacı bölgesel potansiyelin harekete geçirilerek bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması ve bölgelerin ulusal kalkınmaya katkısının artırılmasıdır. Bu çerçevede 2006 yılında çıkarılan 5449 sayılı yasanın amacı esasen katılımcı bir yaklaşımı öne çıkarmaktadır. Kaynakların yerinde ve etkin kullanımını arttırmak üzere kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek önemsenmektedir. Bu amaçla Kalkınma Ajansları belirli bir yeterlilik sürecinden geçirilmek kaydıyla işletmelere hibe programları uygulamaktadırlar.

Sözü edilen kanunun 3 üncü maddesine dayanılarak 2008 yılında kurulan Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA), Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 bölgesinde faaliyet göstermektedir. Kurumsallaşmasını 2009 yılı itibariyle büyük ölçüde tamamlayan DİKA'nın 2010 yılı Ön Bölgesel Gelişme Planı DPT (Kalkınma Bakanlığı) tarafından onaylanmış ve 17 Nisan 2010 tarihinde KOBİ ve Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programları için proje teklif çağrısı yapılmıştır. 2011 yılında ise Sektörel Gelişme Mali Destek Programı, Kentsel Yaşam Kalitesinin İyileştirilmesi Mali Destek Programı, Müşterek Sanayi ve Ticaret Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programı çağrılarında çıkmıştır.

2010 KOBİ Mali Destek Programında 46, 2011 yılı SG Programında ise 33 işletme ile hibe sözleşmesi imzalanmıştır. Her iki program için tahsis edilen toplam bütçe 20 milyon TL'dir. Tamamlanan projeler göz önünde bulundurulduğunda bu devlet katkısı ile bölgede yaklaşık 33 milyon TL yatırım gerçekleşmiştir.

Bu araştırmada, DİKA'nın 2010 ve 2011 yıllarında uyguladığı KOBİ ve SG Mali Destek programlarının etki değerlendirmesi yapılmıştır. 2010 KOBİ Mali Destek Programına başvuran işletmelerden 46'sı eleme sürecinden geçmiştir. Bunlardan 9 işletme ile yapılan sözleşme feshedilmiş, 37 işletme ile program uygulanmıştır. 2011 SG Mali Destek Programında ise 33 işletme eleme sürecinden geçmiş, ancak 5 işletme ile yapılan sözleşme feshedildiğinden 28 işletme ile program uygulanmıştır.

Bu çalışma DİKA'dan sağlanan veriler ve işletmelerle yapılan yüzyüze görüşmeler sonucu elde edilen verilerle yapılmıştır. Bölgede yaşanan güvenlik sorunları nedeniyle bazı işletmeler faaliyetlerine ara vermiş veya el değiştirmiş olduğundan alan araştırmasında tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu çerçevede programa dahil olan ve uygulanması tamamlanmış olan 65 işletmeden 48'ine ulaşılmıştır. Örneklem itibariyle düşünüldüğünde bu gerçekleştirme %74 oranındadır. Dolayısıyla elde edilen örneklem analizin yapılması açısından yeterlidir.

Karşıt durum analizi için yine aynı bölgede ve benzer sektörlerde faaliyet gösteren, ancak hibe almayan, yedekte kalan veya hibe almayı hak kazandığı halde değişik nedenlerle sözleşmesi feshedilen 40 işletme ile de yüzyüze görüşmeler yapılmıştır. Analizde hibe programına dahil olup bunu uygulayan ve hibe programına dahil olamayan işletmelerin performans karşılaştırması yapılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde etki analizi ve etki değerlendirmesine ilişkin bazı teorik tartışmalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde TRC3 bölgesinin mevcut ekonomik durumu özetlenmekte ve yatırım ortamı değerlendirilmektedir. Dördüncü bölümde ele alınan destek programlarına ilişkin özet bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde ise işletme verileri ve anket sonuçları kullanılarak hibe programlarının işletmelerin yatırım, istihdam, ihracat ve verimlilik gibi göstergeleri üzerindeki etkileri analiz edilmektedir. Son bölümde çalışmanın sonuçları öne çıkan temel konular etrafında tartışılmaktadır.

2.Etki Analizinin Teorik Çerçevesi

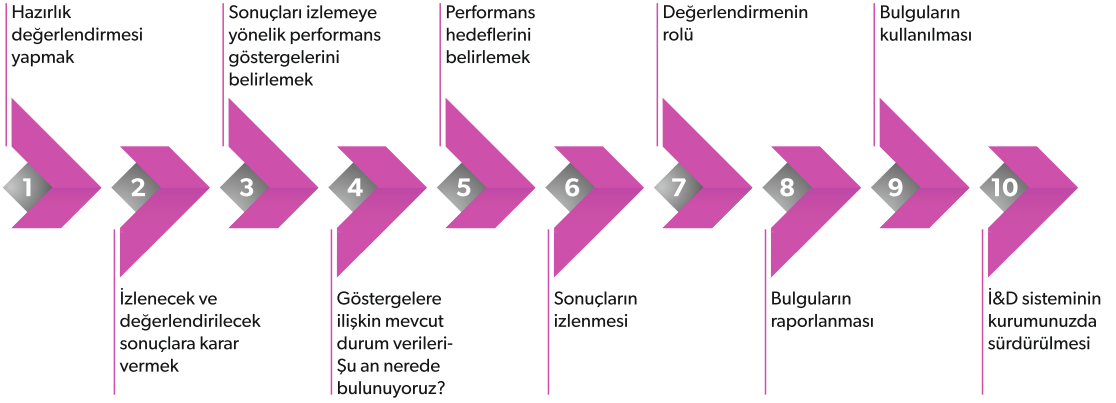
Bölgesel kalkınmaya yönelik politika ve programların amacı, bölgesel potansiyelin harekete geçirilmesi ile yatırım ve istihdamı ve bu yolla geliri arttırmaktır. Ancak uygulanan programların beklenen sonuçları verip vermediğine ilişkin analizler genellikle metodolojik sorunlar ve veri kıtlığı nedeniyle gereği gibi yapılamamaktadır. Program uygulayan kamu kurumlarının girdileri kontrol etmesi ve kolay gözlemlenebilen kısa dönemdeki çıktıları denetlemesi nispeten kolaydır. Örneğin verilen bir hibenin yatırıma dönüştüğünü izlemek çok da zor değildir. Ancak uygulanan programın kalıcı bir şekilde beklenen etkiyi sonuçlar bazında gösterip göstermediğini anlamaya çalışmak çok daha zor bir süreçtir. Bu zorluğun bir nedeni etkilerin görülebilmesinin uzun zaman alabilmesidir. Verilen bir hibenin yatırıma dönüştüğünü izlemek kolay olmakla beraber, bu yatırımın kalıcı ve sürdürülebilir etkiler yarattığını gözlemek için zamana ihtiyaç vardır.

Zorluğun diğer nedeni, konuya ilişkin yöntem ve veri sorunlarıdır. Bir hibe programının belirli bir süre içerisinde beklenen refah etkisini ölçmenin zaman alacağı kabul edilse bile, bu uzun zaman içerisinde programın başından başlayarak sağlıklı bir izlemenin yapılması ve verilerin tutulması gerekmektedir. Aksi takdirde bir programın uygulamasının üzerinden uzun zaman geçmesi etki değerlendirmesini doğrudan mümkün kılmamaktadır. İşletmelerin başarısı sadece harcanan para ile mümkün değildir. İşletmenin yönetimi, yatırım ortamı ve ekonomik konjonktür kamu destek programlarının sonuçlarını doğrudan etkilemektedir.

İzleme, bir proje, program ya da politikanın beklenen sonuçlara kıyasla ne şekilde ilerlediğini görebilmek için sürekli bir bilgi toplama ve analiz etme sürecidir. İzleme, idareye ve paydaşlara ilerlemenin derecesi, hedeflere ulaşma ve kaynakların kullanımına ilişkin bulgularla müdahale etme imkanı sağlayan, belirli göstergelere ilişkin sistematik veri toplamasına dayanan sürekli bir fonksiyondur (OECD, 2014).

Değerlendirme ise planlanmış, devam eden ya da tamamlanmış bir müdahalenin uygunluğunun, etkililiğinin, etkinliğinin, etkisinin ve sürdürülebilirliğine bakılmasıdır. Bu çerçevede değerlendirme devam eden ya da tamamlanmış bir proje, program ya da politikanın, tasarımının, uygulamasının ve sonuçlarının sistematik ve objektif bir şekilde ele alınması olarak da ifade edilebilir (Yılmaz vd., 2013).

2

* Kusek&Rist (2004). *Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System*, The World Bank

Şekil 1. 10 Adımda İzleme ve Değerlendirme Süreci

Kalkınma yönelimli politikalarındaki gelişmeler ve daha fazla devlet yardımı kullanımı, bu yardım sürecinde dikkatleri girdilerden çok çıktı ve sonuçlara çekmeye başlamıştır. Bu çerçevede kamu yardımlarının yeniden gözden geçirilmesi gündeme gelmiştir. Buna göre devlet yardımlarının sadece hedeflere ulaşip ulaşmaması yönüyle değil, hesap verilebilirliğin geliştirilmesi, bütçe ödeneklerinin tahsisi ve politika önerilerinin yönlendirilmesi yönüyle de değerlendirilmesi gerekmektedir (Gertler vd., 2011: 3-4). Vergi mükellefine maliyet getiren ödemelerin nasıl kullanıldığı, bir bütün olarak ülke kalkınmasına ve refahına nasıl katkıda bulunduğu programlar temelinde daha fazla analize muhtaç hale gelmiştir. Değişik kademelerdeki bürokrasi daha fazla ödenek almak için gayret ederken, hükümetlerin de seçmeni harcanan kaynaklar konusunda olumlu yönde ikna etmesi gerekmektedir. Dolayısıyla kullanılan kaynakların ülkeye ve bireylerin refahına olumlu etkisi olup olmadığının sonuçlar bazında analizi önem kazanmaktadır. Bu tür analizlerin diğer önemli bir katkısı destek politikalarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunabilmesidir.

Yukarıdaki teorik çerçeveden hareketle hibe programlarının esas amacının dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir. İdeal olanı ekonomik katkıda bulunma potansiyeli olduğu halde bunu kaynak sıkıntısı nedeniyle gerçekleştirilemeyen aktörlerin harekete geçirilmesidir. Başka bir ifadeyle aktarılan kaynağın marjinal faydasının işletme açısından mümkün olduğunca yüksek seviyede olması önem taşımaktadır. Belirli bir gelişmişlik düzeyinde esas olan budur. Ancak ulusal düzeyde dünya ile rekabet etmede sıkıntı yaşayan

orta gelir düzeyindeki ülkelerde durum farklı olabilmektedir. Göreli bir rekabet gücü ihtiyacı düşünülebilmeyle beraber ekonomik gelişmenin henüz asgari koşullarını sağlayamayan ekonomilerde kamu kaynaklarının tahsisi ve kullanımı bazı sapmalarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında genel olarak kamu kaynaklarının kullanımı ve daha özel olarak hibe programlarının uygulanması iki nedenle önemsenebilir:

Bunlardan birincisi, kamu kaynaklarının telafi edici politikalar çerçevesinde talep yönlü etki yaratmak amacıyla kullanılmasıdır. Makro düzeyde düşünüldüğünde, daralma dönemlerinde özel yatırımlar azalacağı için kamu kaynakları ile hızlandıran etkisi yaratarak özel sektörün teşvik edilmesi amacıyla bu kaynakların kullanılması gündeme gelebilir. Bölgesel düzeyde ise yerel potansiyelin harekete geçirilmesi amacıyla kamu kaynaklarının kullanımı önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Özel sektörün yatırım yapmak istemediği bölgelerde hibe programları ile yatırım maliyetinin düşürülmesi arzu edilebilir.

İkinci önemli konu ise hibe programlarının esasen yapısal dönüşümü sağlamak amacıyla yapılmasıdır. Girişimcilerin kaynak sıkıntısı nedeniyle yapamadıkları yatırımların maliyetinin bir kısmının devlet tarafından yüklenilmesi, yeni teknolojilerin kullanımının özendirilmesi ve uluslararası piyasalara girebilme kapasitesinin artırılması için hibe programları uygulanabilir. İşletmelerin kurumsal yapısının yetersizliği bu amaçlara ulaşmayı engelleyebilir. Özellikle dezavantajlı sektörlerde ve bölgelerde kaynak yetersizliği nedeniyle yeni teknoloji kullanımı ve kalifiye eleman istihdamına erişim zayıf kalabilir. Başlangıç maliyetinin devlete yüklenilmesi hem bölgesel ve sektörel dönüşümü sağlayacak şekilde tasarlanmasına hem de sürdürülebilirliğin sağlanmasına önemli katkıda bulunacaktır.

Hesap verilebilirlik ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı açısından düşünüldüğünde, yukarıdaki amaçlar doğrultusunda tasarlanacak ve uygulanacak programların meşruiyetini sağlamak zor olmayacaktır. Çünkü dezavantajlı bölgelere yapılacak yatırımlar, yapıldıkları an itibarıyla talep yönlü bir etki yaratırken, özel sektör yatırımlarının artışında süreklilik sağlanması ve istihdam artışı bölgesel geliri ve bireylerin refah düzeyini arttıracak etkiler yaratacaktır. Bu sonuç sadece bölgesel gelir artışı değil, bölgelerarası yük bölüşümü açısından da olumlu sonuçlara yol açacaktır. Az gelişmiş bir bölgedeki refah düşüklüğü

sosyal harcamalarının artışı zorunlu hale getirmektedir. Sonraki bölümde görüleceği gibi TRC3 bölgesi en az gelişmiş yörelerden birisidir. Bunun bir sonucu olarak eğitim, sağlık ve diğer sosyal hizmetlere ilişkin kamu harcamalarından aldığı pay da artmaktadır. Kısa dönemli ve sürdürülebilirliği tartışmalı olan bu harcamaların süreç içerisinde bölge refahını arttıran ve sürekliliği olan bir yapıya dönüştürülmesi, diğer deyişle bölgenin kalkındırılması zaman içerisinde sosyal refah harcamalarının yükünü azaltacak etkiler yaratacaktır. Dolayısıyla başlangıçta katlanılan maliyetin kalıcı bir yapısal dönüşüme yol açması, başka bir ifadeyle iş yapma biçimini değiştirmesi kamu programlarının nihai amacı olarak gündemde tutulmalıdır. Bu durumda kamu kaynaklarının sadece geçici olarak talep etkisi ve küçük bir kesim için memnuniyet yaratan değil, toplumsal refahı arttıracak şekilde tasarlanması zorunlu hale gelmektedir. Etki analizi çalışmalarının bu bakış açısıyla yapılması kamu hibe programlarının doğru yönlendirilmesi için önem kazanmaktadır.

Bu analizin yapılabilmesi için öncelikle somut hedeflere yönelik olarak uygulanan programlara ihtiyaç vardır. Bunun yanında bu programların değerlendirilebilmesi için somut, ölçülebilir hedeflere ihtiyaç bulunmaktadır. Genel olarak bir programın “iyi” ya da “kötü” sonuçlar çerçevesinde değerlendirilmesi beklenen yararı sağlamayacaktır. Örneğin bir hibe programı nihayetinde işletmelere karşılıksız olarak aktarılan bir nakit tutar olduğundan her durumda bilançoların büyümesi ve yatırımların artmasını sağlayacaktır. Burada büyüyen nicel bir parametreden ziyade işletmede ortaya çıkan yapısal dönüşümdür. Örneğin istihdamı büyütecek bir kapasite artışı yanında, yeni teknolojiler kullanılarak verimliliğin artırılması önemli bir sonuç olacaktır. Ya da ihracat yapabilecek durumda olan bir işletmenin bilgi eksikliği veya pazarlara erişim konusunda gerekli adımları atamaması nedeniyle bunu yapmaktaki yetersizliğinin çözülmesi gerekir. Diğer bir örnek işletmenin kurumsal yapısına ilişkin olarak verilebilir. Yatırımları ve kullandığı teknoloji yeterli olduğu halde yeterli kurumsallaşmanın sağlanamaması nedeniyle yönetim zayıflıkları ile karşı karşıya kalması ve beklenen performansı gösterememesidir.

Hibe veya benzeri kamusal desteklerin gerçek etkisini görebilmek için neden-sonuç ilişkisi kurmak gerekmektedir (Gertler vd., 2011: 7). Bir işletmenin performansını etkileyen çok sayıda faktör bulunur. En önemlisi mevcut konjonktür ve bölgenin yatırım ortamıdır. Eğer yatırım yapılabilir bir yer değilse verilen kaynaklar heba edilmiş olacaktır. Ancak potansiyeli olduğu halde yatırılabilir kaynaklardaki kıtlık ya da özel sektörün risk alamaması durumu varsa kamu destekleri yatırım ve gelişme sürecini hızlandıracaktır.

Etkili faktörlerden diğeri de ekonomik konjonktürdür. Uluslararası ve ulusal düzeyde

genel bir durgunluk hali varsa ve güvensizlik dolayısıyla özel sektör yatırımlarında bir daralma varsa, bu durumda hibe programları uygulanırsa bile beklenti farklı olacaktır (Storey, 1998). Bir genişleme döneminde verilen desteklerden yatırım ve üretim artışı beklenirken, daralma ortamında ancak daralmadan etkilenmeden mevcut faaliyetlerin sürdürülmesi beklenebilir. Diğer deyişle böyle bir konjonktürde verilen destekler sayesinde daha fazla daralacak olan yatırımların bir miktar yukarı doğru çekilmesi sözkonusu olabilir.

Hibe programlarının etki analizi iki temel yaklaşımla yapılabilir. Birincisi işletmelerin hibe öncesi ve sonrası parametreleri değerlendirilerek hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı değerlendirilir. İkincisi ise hibe alan işletmelerin almayan işletmelerle karşılaştırılmasıdır. Birinci yaklaşımda işletmelerin zaman itibarıyla verilerine ihtiyaç duyulur. İkincisinde ise benzer ancak hibe alamamış ya da başvurmamış işletmelerin verilerine de ihtiyaç duyulur.

İkinci yöntemde verilere ulaşma konusunda hem metodolojik, hem de uygulama kısmında sorunlarla karşılaşılabilir. Metodolojik sorunlar muadil işletmelerin tespiti ile ilgilidir. Her açıdan benzer işletmelerin bulunması her zaman kolay değildir. Aynı sektörde ve yaklaşık büyüklükte işletmeler tespit edilse bile, mutlaka bu işletmeleri farklılaştıran bazı özellikler karşımıza çıkacaktır. Bu yüzden eleme sürecinden geçen işletmelerden hibe alan işletmelerin karşılaştırılması önerilebilir. Bu imkan olsa da hibe almayan ya da sözleşmesi feshedilen işletmelerden sağlıklı veri toplamak sorun olabilir. Hibe alamayan işletmelerde hibe veren kuruma tepki olarak anket programına katılmama eğilimi ortaya çıkmaktadır. Hiç başvurmamış işletmelerde de muhtemel bir hibe başvurusunu etkileyebilme ihtimaline karşılık işletme verilerini olduğundan “iyi” gösterme eğilimi ortaya çıkabilmektedir.

Bu sakıncaları bertaraf etmek amacıyla bazı yaklaşımlar önerilmektedir (World Bank, 2011). Bunlardan en önemlilerini aşağıda özetlenmektedir:

DeneySEL Yaklaşım: Bu yaklaşımda mali destekten yararlanan ve yararlanmayan iki gruptan tesadüfi bir seçim yapılarak mali desteklerin etkileri analiz edilebilir. İyi tasarlanmış ve uygulanmış deneysel çalışmalar etki analizlerinde iyi birer analiz aracı olabilir. İki grup arasındaki temel fark mali destek programının etkisi olmalıdır.

Doğal Deney: Doğal deney, ele alınan örneklemin beklenen sonuçlarla karşılıklı hiç bir ilişkisinin olmaması durumunda ortaya çıkar. Popülasyonun uygun olması halinde tamamen tesadüfi örneklem ile mali destekten yararlanan ve yararlanmayanlar arasında programın etkisini test edecek bir yöntem geliştirilebilir. Ancak Kalkınma Ajanslarının mali desteklerinden yararlanan işletme sayısı çok az olduğundan bu tür bir yöntem anlamlı sonuçlar vermeyebilir.

Boruhattı (pipeline) Yaklaşımı: Bu yaklaşımda mali destek almış ve yararlanmış kesim ile mali destek almaya hak kazanmış ancak henüz uygulamasını yapmamış işletmeler kontrol grubu olarak karşılaştırılır. Bu yaklaşımın avantajı, seçim yanlılığını ortadan kaldırmasıdır. Mali destek alırken işletmeler belirli ölçütlere göre seçildiğinden, bu yaklaşımda her iki grup da benzer özelliklere sahip olacaktır. Aradaki tek fark bir kesim destek programını uygulamışken, kontrol grubunun henüz uygulamamış olmasıdır.

Deney Benzeri Yaklaşımlar: Mali desteklerden yararlananlar biraz daha karmaşık sayılabilecek bir mikroekonometrik yöntemle seçilen kontrol grubu ile karşılaştırılır. Mali destek kararları verilirken birden fazla ölçüt dikkate alınır. Bu yüzden mali destek almayan firmaların verileri kullanılarak seçimde dikkate alınan ölçütler dikkate alınarak probit/logit regresyonları ile kontrol grubu oluşturulur. Diğer deyişle mali destek almadığı halde başvuru yapmış olsalardı veya bütçe uygun olsaydı bu desteği alma olasılığı olan işletmeler seçilerek kontrol grubu olarak analize katılır.

Sonuç olarak bir hibe programının amacına ulaşip ulaşmadığı etkili olan diğer faktörler de hesaba katılmak suretiyle nedensellik ilişkisi kurularak tespit edilebilir. Etki analizinde nihai hedef kamu kaynaklarının genel olarak refah artışına veya daha spesifik olarak bir bölgenin kalkınmasına ne kadar katkıda bulunduğu tespitidir. Bu yapılırken, hibe ile

konulan hedefler arasında bir nedensellik ilişkisi kurulmalı, ancak bu süreçte etkili olan diğer faktörler de hesaba katılmalıdır. Doğru yöntemlerle bu yapılmadığı takdirde, bir programın gereğinden fazla başarılı olduğu veya sanıldığı kadar başarılı olmadığı sonuçlarına gidilebileceğinden siyasal otorite ve bürokrasi yanlış yönlendirilmiş olur.

Dünyanın birçok ülkede kamu kaynakları ile küçük işletmelere, kendi hesabına çalışanlara veya küçük işletme kuruculara karşılıksız veya sübvansız edilmiş yardımlar yapılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde de değişik amaçlarla mali destek programları uygulanmaktadır. Örneğin ABD, Birleşik Krallık, Avustralya ve Yeni Zelanda'da imalat sanayinde ortaklıkların geliştirilmesi, girişimcilik, ihracatı geliştirme ve yüksek performanslı KOBİ'lerin büyümesine yönelik programlar uygulanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden Bangladeş, Meksika ve Şili'de kapasite, teknoloji, ihracat ve kümelenmeyi geliştirmeye yönelik programlar uygulanmaktadır (Pinar, 2013: 8-10).

Farklı ülkelerde 1990'larda uygulanan destek programlarıyla ilgili olarak yapılan analizlerde genel olarak olumlu etkiler bulunurken, firma bazında yapılan değerlendirmelerde genellikle karışık/net olmayan sonuçlar elde edilmiştir (Batra ve Mahmood, 2003). Gelişmekte olan ülkelerde Ar-Ge harcamaları, işgücü eğitimi, yeni üretim süreçleri, yeni bilgi ve finansal kaynaklara erişim gibi konularda olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Bu ülkelerde destek alan firmaların yaklaşık yarısı iyi performans gösterirken, istihdam üzerinde dikkate değer etkiler ortaya çıkmamıştır. Gelişmiş ülkelerde verilen teşviklerin satışlar, istihdam, yatırım, ihracat, firmanın sürdürülebilirliği ve işgücü verimliliği üzerinde olumlu etkileri gözlemlenmiştir (World Bank, 2011).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki önemli bir fark verilere ilişkindir. Başta ABD olmak üzere birçok gelişmiş ülkede işletmeler uzun dönemde takip edilmekte ve sadece kesit olarak değil, zaman itibarıyla da analizler yapılabilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerin çoğu sistematik veri setlerinden yoksun olduğundan analizle kısıtlı imkânlarla yapılmaktadır (OECD, 2007). Dolayısıyla gelişmekte olan ülkelerde halen yapılan çalışmalar yol gösterici nitelikte olmakla beraber kamu desteklerinin uzun dönemli gerçek etkisi zaman içerisinde daha sağlıklı olarak değerlendirilebilecektir.

3. TRC3 Bölgesinin Ekonomik Yapısı ve Yatırım Ortamı

TRC3 kapsamında yer alan Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerinin mevcut ekonomik durumu, yatırım ortamı, harekete geçirilebilecek potansiyeli, gerekli gelişmeyi göstermesine engel teşkil edebilecek sorunlar.

DİKA'nın bu dönem için yaptığı temel çalışmalardan birisi TRC3 Bölgesi 2010 yılı "Ön Bölgesel Gelişme Planı"dır. Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini bir bütün olarak değerlendiren çalışmada vizyon şu şekilde ortaya konulmuştur: *"Zengin tarihi ve kültürel mirasını, doğal sermayesini ve jeo-stratejik konumunu akılcı, yenilikçi ve katılımcı bir yaklaşımla etkin ve sürdürülebilir bir şekilde değerlendirerek; yeniden üretim, ticaret ve medeniyet merkezi olmayı başarmış, istikrar içinde gelişen, herkesin güven ve umutla yaşamak istediği bir bölge olmak"*. Ortaya konulan vizyon aslında genel olarak bölgesel kalkınma ve daha somut olarak kalkınma ajanslarının varlık nedenini özetlemektedir. Bu çerçeveden bakıldığında öncelikle bölge kapsamında yer alan illerin potansiyelini değerlendirmekte yarar görülmektedir.

3.1. Nüfus Yapısı, Sosyal Göstergeler ve İstihdam

TRC3 bölgesinde yer alan illerin toplam nüfusu 2 milyon civarındadır ve ülke nüfusunun yaklaşık olarak %2,7'sini oluşturmaktadır. Ülke yüzölçümünün yaklaşık %3,3'ünü teşkil eden bölgede nüfus artış hızı ülke ortalamasının üzerinde ve yaş itibarıyla genç nüfus oranı yüksektir. Bölge net göç vermekte olup en çok göç veren il Mardin olup, bunu sırasıyla Batman, Şırnak ve Siirt izlemektedir. Bölgede kentleşme oranı düşüktür. Nüfusun kırsalda yaşayan kısmı ülke ortalamasının üzerindedir. Batman ülke ortalamasına yakın olduğu halde Mardin ilinin kentleşme oranı ülke ortalamasının belirgin bir şekilde altında kalmaktadır. Türkiye'de yaş bağımlılık oranı %50 civarında iken bölgede %80'nin üzerindedir. Bu oran üretken nüfusa bağımlı olarak yaşayan nüfusu göstermesi açısından önemlidir.

Bölge illeri eğitim ve sağlık göstergeleri açısından 2010 yılı itibarıyla son sıralarda yer almaktadır. Eğitim sektörü gelişmişlik endeksi açısından Şırnak 81 inci olarak en son sırada yer alırken, Siirt 75 inci, Mardin 74 üncü ve Batman 72 inci sırada yer almaktadır. TRC3 bölgesi ise 26 bölge arasında 24 üncü sırada yer almaktadır. Sağlık sektörü gelişmişlik endeksi açısından da bölge benzer bir konumdadır. TRC3 bölgesi olarak ülke sıralamasında 24 üncü sırada yer almaktadır.

Bağımlılık oranı zaten yüksek olup istihdam göstergelerindeki zayıflık durumu daha da ağırlaştırmaktadır. Hibe programlarının uygulandığı 2010-2011 yılları itibariyle ülkede işsizlik oranı %11 civarında iken, TRC3 bölgesinde %17'nin üzerindedir. Şırnak %22'nin üzerindeki bir oranla işsizliğin en yüksek olduğu ildir. İşsizliğin en düşük olduğu bölge ili Batman olmakla beraber bu oran yine de %14'ün üzerinde kalmaktadır. 15 yaş üstü çalışanların nüfusa oranı olarak tanımlanan istihdam oranı Türkiye'de %42 civarında olduğu halde TRC3 bölgesinde %25 civarındadır. Dolayısıyla çalışan (üretken) nüfusa bağımlılık oranı zaten yüksek olduğu halde istihdam oranının da düşüklüğü çalışan kesimin yükünü daha da arttırmaktadır.

İşgücüne katılım toplamda ülke ortalamasının yarısından biraz fazladır. Türkiye ortalaması %50 civarında, TRC3 bölgesi ortalaması ise %30 civarındadır. Kadının işgücüne katılımı ise Türkiye'de %29 civarında, bölgede ise %5'in altındadır. Bu oranın düşüklüğü iş bulma umudunu yitirmiş nüfusun yüksekliği ile de ilişkilidir. Bölgede istihdamı arttıracak yatırımların yetersizliği yanında nitelikli işgücü yetersizliği temel etken olarak düşünülebilir. İstihdamın sektörel dağılımı ülke geneline benzer şekilde hizmet sektörü ağırlıklıdır. Ancak Türkiye'de sanayi sektörü ikinci sırada yer alırken bölgede tarım ikinci sırada yer almaktadır. Sanayi ise son sıradadır.

İşsizliğin ve bağımlı nüfusun yüksekliği yoksulluk oranını belirgin olarak arttırmaktadır. Sosyal güvenlik kapsamında yer alan nüfus açısından bölge illeri ülke sıralamasında en sonlarda yer almaktadır. Bunun doğal sonucu olarak kamu yardımları öne çıkmaktadır. Nüfusun yaklaşık yarısı yeşil kart ve sonrasında uygulanan sağlık desteği kapsamındadır. Diğer kamu yardımları açısından da bölge üst sıralarda yer almaktadır. Şartlı nakit transferleri açısından bakıldığında, sağlık ödemelerinin ülke içerisindeki payı %25'in üzerinde, eğitim ödemelerinin ülke içindeki payı ise %16'nın üzerindedir. TRC3 bölgesindeki nüfusun ülke toplamına oranı %3'ün altında olduğu halde sosyal yardımların belirgin olarak yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu oranlardaki yüksekliğin bütçe üzerindeki yükü ancak bölgenin gelir düzeyinin artması ile hafifleyebilir. Bu yüzden bölgenin gelişmesi daha da önem kazanmaktadır.

3.2. Kişi Başına Gelir, Sektörel Katma Değer ve İhracat

Kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla sıralamasında TRC3 bölgesi diğer göstergelere benzer şekilde 26 bölge arasında 24 üncüdür. Bölgedeki en düşük kişi başına gelire sahip il Şırnak'tır. Batman ise bölgedeki en yüksek kişi başına gelire sahip ildir. Bölgedeki ortalama

gelirin ülke ortalamasına oranı binde 13 civarındadır. Nüfusa oranlandığında kişi başına gayri safi katma değer TRC3 bölgesinde 2010 yılı itibariyle 5.012 dolar civarında olup ülke ortalamasının %47'si civarındadır. İstihdam sayılarında da görüldüğü gibi gayrisafi yurtiçi hasıla cinsinden bölge ağırlıklı olarak hizmet ve tarıma dayanmaktadır. Son yıllarda sanayinin payı tarımı geçmiş durumdadır. Bölgedeki en önemli yer altı kaynağının petrol olduğu söylenebilir. Türkiye'deki işletilebilir rezervlerin yaklaşık %80'i Batman'da bulunmakta ve ülke tüketiminin yaklaşık %4'ünü karşılamaktadır (Tablo 1).

Ülke ortalamasında hizmetlerden sonra sanayi sektörü geldiği halde TRC3 bölgesinde sanayi son sırada yer almaktadır. Ayrıca sulanabilir arazinin çok küçük bir bölümü sulanabildiği için tarımda verimlilik oldukça düşüktür. Kullanılan tarım makinalarının ülke toplamına oranı %1'in altındadır. Sulama altyapısının henüz tamamlanmaması nedeniyle tarımdaki modernizasyon ve verimlilik artışı düşük düzeyde kalmıştır. Turizm alanında son yıllarda teşvik belgesi ve yatırım eğilimi bir artış göstermiş olmakla beraber güvenlik sorunları nedeniyle beklenen gelişme sağlanamamıştır.

Tablo 1: Temel Ekonomik Göstergeler (2010)

	2010		2014	
	TRC3	Türkiye	TRC3	Türkiye
Nüfus*	1.986	73.723	2143	77.324
Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (\$)	5.012	10.560	5714	12.112
GSKD'de Hizmetin Payı (%)	58,5	61,8	64,0	60,7
GSKD'de Sanayinin Payı (%)	21,2	27,9	21,2	31,9
GSKD'de Tarımın Payı (%)	20,3	10,3	14,9	7,4
Kişi Başına İhracat (\$)	618,6	1545,4	786,7	2038,0
İşgücüne Katılma Oranı (%)	35,0	50,0	37,5	50,5
İşsizlik (%)	21,3	9,2	24,0	9,9
İstihdam Oranı	27,5	45,4	28,2	45,5

*Nüfus 1000 kişi olarak yazılmıştır.

Rekabetçilik ve sanayi-ticaret göstergeleri açısından bölge son sıralarda yer almakla beraber başta Mardin ve ardından Batman olmak üzere bölgede son yıllarda gelişme olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle Turizm ve tanıtım açısından Mardin ili son yıllarda belirgin adımlar atmıştır. İmalat sanayi ve markalaşma konusunda da göz ardı edilemeyecek gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Organize sanayi parsel sayısı, imalat sanayi kurulu güç kapasitesi ve katma değeri açısından bölge sıralaması iki basamak öne çıkarak 21 ve 22 inci sıralara yükselmektedir. Bu eğilim bölge potansiyelinin yüksekliği açısından bir gösterge olarak kabul edilebilir. Güvenlik sorunlarının etkisi dışarıda tutulduğunda son yıllardaki gelişme eğilimi bunu teyit eder niteliktedir.

Bölge ihracatının ülke toplamına oranı binde 6 civarında olmakla beraber 2002 yılındaki binde 1 civarından bu düzeye geldiği düşünülürse dikkate değer bir gelişmeden söz edilebilir. Başta gıda sanayi olmak üzere tarıma dayalı sanayideki gelişmeler ve organize sanayi bölgelerindeki faaliyetler bölgenin gelişmesi açısından umut verici olarak görülmektedir. Özellikle izleyen dönemde bölgenin normalleşmesi durumunda Ortadoğu ülkelerine yapılacak ihracat bölgenin gelişmesine ciddi katkı verecek bir potansiyele sahiptir.

Bölgede son 10 yıl içerisinde belirgin bir şirketleşme ve girişimcilik dikkat çekmektedir. 100 bin kişi başına düşen şirket sayısı Türkiye'de %60 civarında artış gösterirken, bölgedeki artış %160 civarındadır. Ülke içerisindeki payı düşük olmakla birlikte bölgenin kendi içindeki artış dikkat çekicidir.

Kayıtlı üreticilerin sektörel dağılımına bakıldığında, birinci sırada işletmelerin yaklaşık yarısını oluşturan gıda, içecek ve tütün yer almaktadır. İkinci sırada %20 civarındaki bir işletme sayısı ile kimyasal ürünler ve plastik sanayi yer almakta ve bunu %14 ile tekstil sanayi izlemektedir. İstihdam açısından ise emek-yoğun bir sektör olması nedeniyle %35 ile tekstil sanayi birinci sırada yer almaktadır. Bunu %23 ile kimyasal ürünler ve plastik sanayi, %22 ile gıda, içecek ve tütün ürünleri izlemektedir.

4. Mali Destek Programları: Genel Bilgiler

DİKA Ön Bölgesel Gelişme Planı'nda stratejik amaç ve öncelikler başlığı altında önemli saptamalar yapılmıştır. Öncelikle OSB ve KSS gibi altyapı yetersizliklerinin giderilmesine değinilmiş, devamında işletmelerin kredi ve diğer kurumsal mali kaynaklara erişim imkânlarının artırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bölgedeki işletmelerin bu konuda ciddi zorluklar içerisinde olduğu tespit edildikten sonra işletme sahiplerinin teşvik ve hibe programlarından haberdar edilmelerinin kolaylaştırılmasının acil bir gereklilik olduğu vurgulanmıştır. Buradan hareketle mevcut işletmelerin kapasitesini geliştirmek, bölgenin ihracat potansiyelinden daha fazla yararlanılmasını sağlamak, sanayi ve ticaret alanında girişimci ve yenilikçi faaliyetleri desteklemek temel hedefler arasında sayılmıştır.

Ajansın yürütmüş olduğu 2010 ve 2011 yılı hibe programları genel anlamda bu çerçevede tasarlanmıştır. KOBİ Mali Destek Programının Başvuru Rehberinde programa ilişkin amaç ve öncelikler şu şekilde verilmiştir.

2010 KOBİ Mali Destek Programının Amaçları ve Öncelikleri

KOBİ Mali Destek Programının **genel amacı** KOBİ'lerin mali ve teknik kapasitelerinin artırılarak bölgede sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmaktır.

Bu genel amaca yönelik olarak 2010 yılı KOBİ Mali Destek Programı'nın **özel amaçları** aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Bölgede yenilikçilik ve girişimcilik kültürünü yerleştirmek ve ürün kapasitesini artırmak yoluyla sanayi ve ticareti geliştirmek.
2. Turizmde hizmet kalitesini geliştirme, kapasite artırma ve ürün çeşitlendirme yoluyla bölgenin rekabet edebilirliğini artırmak.

Bu amaçlar dahilinde,

- ◆ Bölgede istihdamı ve işgücünün niteliklerini artıran,
- ◆ Kalite ve kapasite artırma yoluyla markalaşmayı destekleyen,
- ◆ Kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama katılımını artıran ve konumunu güçlendiren,
- ◆ Çevre kirliliğini kaynağında önleyen, çevre bilincinin oluşturulması ve artırılmasına katkıda bulunan,
- ◆ Bölgedeki enerji kullanımını yenilenebilirlik ve sürdürülebilirlik temelinde çeşitlendiren,
- ◆ Bölge ihracatına katkıda bulunan

projeler önceliklendirilmiştir.

Kaynak: DİKA (2010). KOBİ Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

2010 KOBİ Mali Destek Programına 269 proje ile başvuru yapılmıştır. Ön incelemeyi geçen 248 projeden 86'sı 65 ve üzeri puan almıştır. Bütçe imkânları ölçüsünde 46 proje sahibi ile sözleşme yapılmıştır. Programa ilişkin değerlendirme ve gerçekleştirme sonuçları Tablo da verilmektedir.

Tablo 2: KOBİ Mali Destek Programı Sonuçları

	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	Toplam
Başvuru Sayısı	138	67	30	34	269
Ön İncelemeyi Geçen Proje Sayısı	128	64	26	30	248
Başarılı Bulunan Proje Sayısı	47	27	6	6	86
Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	23	17	3	3	46
Gerçekleşen Toplam Yatırım (TL)	7.920.176	9.090.355	1.232.826	863.519	19.106.876
Sağlanan Ajans Desteği (TL)	2.996.784	3.667.339	480.243	425.958	7.570.325
Proje Süresinde ve Sonrasında Gerçekleşen Toplam İstihdam					326

Kaynak: DİKA, 2010 KOBİ Mali Destek Programı Kapanış Raporu

Teklif çağrısı için tahsis edilen bütçe 10 milyon TL'dir. 46 projeden 9 tanesi feshedilmiştir. 7.570.325 Ajans desteğinin sağlandığı programda eşfinansman ile beraber toplam 19.106.876 TL yatırım sağlanmıştır.

Sektörel Gelişme Mali Destek Programının Başvuru Rehberinde ise programa ilişkin amaç ve öncelikler şu şekilde yer almaktadır.

2011 Sektörel Gelişme Mali Destek Programının Amaçları ve Öncelikleri

SG Mali Destek Programının **genel amacı**;

Bölgenin coğrafi konumu ve içsel potansiyeline dayalı rekabet avantajına ve istihdam yaratma kapasitesine sahip “hedef sektörlerde” elde edilecek yapısal iyileşmelere katkı sağlayarak bu sektörleri bölgenin ihtiyaçlarına cevap verebilecek duruma getirmek ve bölgenin rekabet gücünü artırmaktır.

Özel amacı ise;

Sektörel Gelişme Mali Destek Programı kapsamında belirlenen sektörlerde;

- ◆ İstihdamın ve işgücü niteliklerinin artırılmasına,
- ◆ Ürün/hizmet kalitesinin ve çeşitliliğinin artırılmasına,
- ◆ Markalaşma, pazarlama ve tanıtım faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasına,
- ◆ Mevcut kapasitenin ve/veya kapasite kullanım oranının artırılmasına,
- ◆ Üretim aşamasında güncel teknolojilerin ve otomasyon sistemlerinin kullanımının yaygınlaştırılmasına,
- ◆ İhracata dayalı üretimin desteklenerek ihracatın geliştirilmesine,
- ◆ İlgili alandaki ulusal/uluslararası standartların sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. önceliklendirilmiştir.

Kaynak: DİKA (2011). SG Mali Destek Programı Başvuru Rehberi

2011 Sektörel Gelişme Mali Destek Programı'na 134 proje başvurusu yapılmıştır. Toplam 134 projenin 25'i ön incelemede elenmiş olup 109 başvuru teknik ve mali değerlendirmeye alınmıştır. Bu projelerden 40'ı 65 ve üzeri puan alarak başarılı bulunmuştur.

4

Tablo 3: Sektörel Gelişme Mali Destek Programı Sonuçları

	Mardin	Batman	Şırnak	Siirt	Toplam
Başvuru Sayısı	39	49	27	19	134
Ön İncelemeyi Geçen Proje Sayısı	27	43	23	16	109
Başarılı Bulunan Proje Sayısı	11	17	6	6	40
Sözleşme İmzalanan Proje Sayısı	8	15	5	5	33
Gerçekleşen Toplam Yatırım (TL)	4.238.727	4.953.762	1.977.886	2.583.687	13.754.062
Sağlanan Ajans Desteği (TL)	1.387.218	2.016.364	842.159	1.154.842	5.400.583
Proje Süresinde ve Sonrasında Gerçekleşen Toplam İstihdam					349

Kaynak: DİKA, 2011 SG Mali Destek Programı Kapanış Raporu

Programa tahsis edilen bütçe 10 milyon TL dir. Sözleşme imzalanan 33 projeden 5 tanesi feshedilmiştir. sözleşmeye bağlanan bütçe tutarı ise 7.373.315 TL'dir. Eşfinansman ile beraber toplam proje tutarı 16.754.536 TL olmuştur.

Teklif çağrısı için tahsis edilen bütçe 10 milyon TL'dir. 46 projeden 9 tanesi feshedilmiştir. Bu programda 5.400.583 TL Ajans desteği sağlanmış ve eşfinansman ile birlikte 13.754.062 TL yatırım gerçekleşmiştir.

The g
current sit
rately. It w
pects of de
ervation of
As a n
break-even
costs to tr
personal r

5.Hibe Programlarının Etki Analizi

Hibe programlarının işletmelerin faaliyetleri üzerindeki etkisi değişik açılardan değerlendirilebilir. Hibe alan işletmelerin sundukları bir proje kapsamında ve bir eleme sürecinden geçtikten sonra yatırım faaliyetlerine giriştikleri dikkate alınır, yatırımlarında artış olacağı muhakkaktır. Alınan hibe ile en az hibe tutarı kadar ek bir özfinansman tutarı kadar yatırımlar artacaktır. İşletmelerin bilançoları da bu sabit yatırıma bağlı olarak büyüyecektir. Yatırım ve bilanço büyüklüklerindeki artış önemli olmakla beraber, bu artışta sadece kamu kaynakları ile özel kaynakların yatırıma dönüştürülmesi özendirilmiş olacaktır. Hibe programlarından asıl beklenen, harcanan kamu kaynakları ile işletmelerin daha önce yapamadıklarını yapmalarını yapmalarınıdır. Kurumsallaşma başta olmak üzere, verimlilik, üretim kapasitesi, istihdam ve ihracatın artması beklenen etkilerdir. Daha da önemlisi kamu kaynakları ile arttırılan yatırımların kalıcı olması ve işletmelerin artan performanslarının sürdürülebilir olmasıdır.

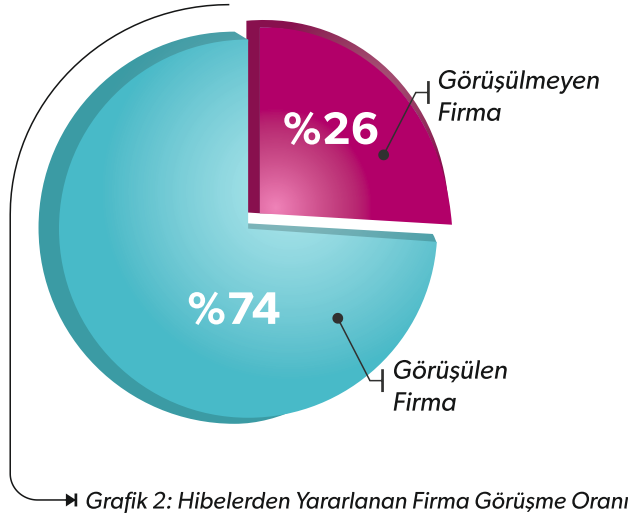
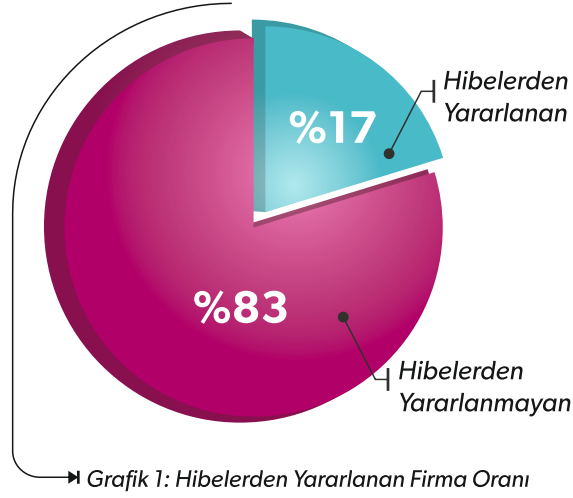
Dikkate alınması gereken diğer bir konu hibe programlarının uygulandığı yatırım ortamı ve konjonktürdür. Hibe programları özel sektörde faaliyet gösteren işletmeler açısından ek bir kaynak olup özellikle finansal kaynaklara erişim sıkıntısı çeken işletmeler açısından önemlidir. Ancak işletmelerin başarısı faaliyet gösterdikleri mekandaki yatırım ortamı ile doğrudan bağlantılıdır. Diğer bir konu hibe programının uygulandığı konjonktürle ilgilidir. Burada ele aldığımız DİKA programları bölgenin ve dünya konjonktürünün çok da iç açıcı olmadığı 2010 ve 2011 yıllarında uygulanmıştır. 2008 yılında ortaya çıkan küresel finans krizi ile beraber sonraki yıllarda devam eden finansal daralma ve emtia fiyatlarındaki düşme ile birlikte 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı bu tabloda etkili olan önemli iki nedendir. Bu yüzden aşağıdaki değerlendirmeler bu iki kısıt altında yapılmaktadır.

Bu bölümde, yukarıda sözü edilen çerçevede TRC3 bölgesine ilişkin ekonomik ve demografik göstergeler yanında sahadan elde edilen verilerle bir analiz yapılacaktır. Öncelikle işletmelerin bilanço büyüklükleri, satışları, istihdamı ve karlılıkları hibe programı öncesi ve sonrasında değerlendirilecektir. Daha sonra da hibe almayan işletmelerin verileri kullanılarak karşıt durum analizi yapılacaktır.

5.1. İşletmelerin Kurumsal Yapısı ve Faaliyetleri

DİKA'nın 2010 ve 2011 yıllarında uyguladığı KOBİ ve SG hibe programlarından yararlanmayı hakeden ve uygulamayı tamamlayan işletme sayısı 65'tir. Bunlardan 48'i sahada ziyaret edilmiş ve anket uygulanmıştır. Bölgede bulunan 374 (DİKA 2013) firmadan

% 17'si bu hibelerden faydalanmıştır. İşletmelerin 22'si Mardin, 17'si Batman, 7'si Siirt ve 2'si Şırnak ilinde faaliyet göstermektedir.¹ Anket uygulanan işletmelerin 29'u 2010, 19'u ise 2011 hibe programından yararlanmışlardır. İşletmelerin %67'si limited şirket, %31'i anonim şirket, %2'si ise şahıs şirkettir. İşletmelerin iş deneyimi 5-50 yıl arasında değişmekte olup yarısı 15 yıldan fazla bir deneyime sahiptir.

¹ Hibe programını uygulayan işletmelerin %74'ü ile görüşmeler yapılmıştır. Çoğunluğu Şırnak'ta olmak üzere bölgedeki bazı işletmelere güvenlik sorunları nedeniyle ulaşılamamıştır. Bazı işletmeler yaşanan sorunlar nedeniyle faaliyetlerini durdurduğunu ifade etmiştir. Ancak %'lük örneklem analiz için yeterli bulunmaktadır.

Görüşülen işletmelerin %40'ı Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB), %8'i Küçük Sanayi Sitelerinde (KSS) faaliyet göstermektedir. OSB ve KSS dışında faaliyet gösteren işletmelerin oranı ise %52'dir. Tablo 2'de görüldüğü gibi Mardin'de hibe alan işletmelerin %46'sı ve Batman'dakilerin %47'si OSB'de faaliyet gösterirken, Siirt'teki işletmelerin %14'ü OSB'de faaliyet göstermektedir. Şırnak'ta ise görüşülebilen işletmeler OSB veya KSS dışında faaliyet göstermektedir.

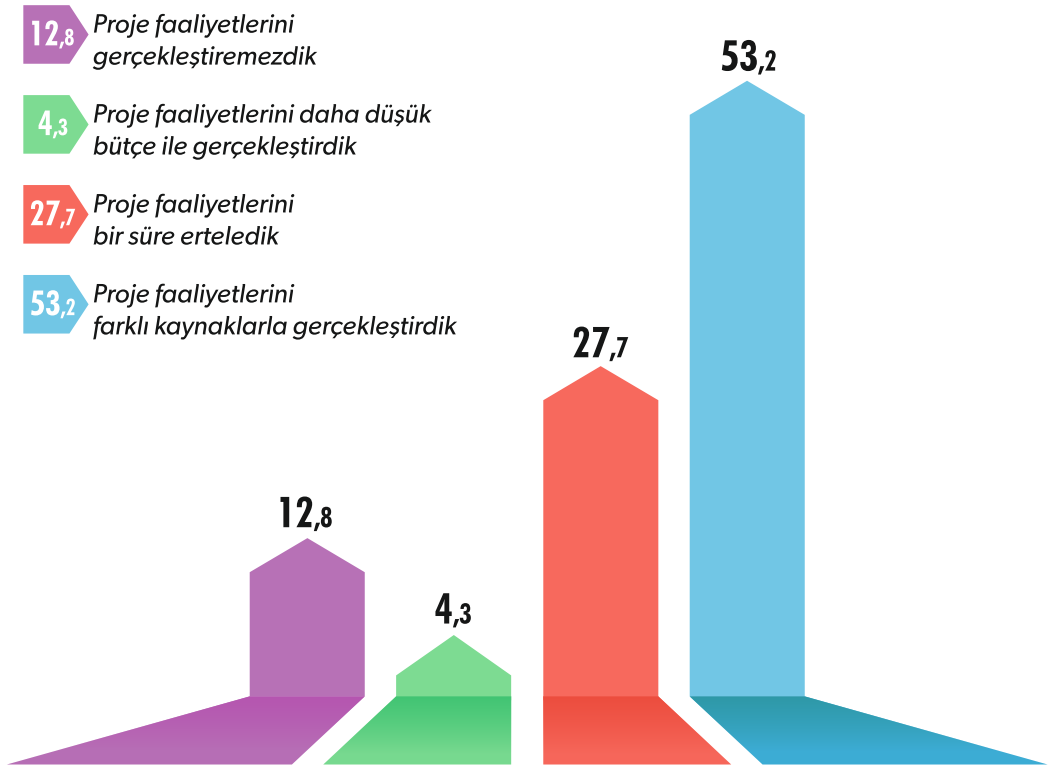
Tablo 4 : İller İtibariyle İşletmelerin Faaliyet Yerleri

FAALİYET İLİ	Mardin	Batman	Siirt	Şırnak	Toplam
Organize Sanayi Bölgesi	10	8	1	0	19
	45,5%	47,1%	14,3%	0,0%	39,6%
Küçük Sanayi Bölgesi	1	1	2	0	4
	4,5%	5,9%	28,6%	0,0%	8,3%
Diğer	11	8	4	2	25
	50,0%	47,1%	57,1%	100,0%	52,1%
TOPLAM	22	17	7	2	48
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Hibe kapsamında yer alan işletmelerin faaliyet yeri bölgedeki sanayi yeri düzenlemeleriyle uyumludur. Türkiye'de sanayinin geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak planlı dönemde atılan en önemli adımlardan birisi OSB ve KSS'lerdir (Bayülken ve Kütükoğlu, 2012: 3). Yatırım ve istihdam artışına önemli katkıları olan OSB'ler hazır bir altyapı sunması ve kümelenmeyi kolaylaştırması açısından işletmelere enerji, dış ticaret ve kalite gibi birçok konuda rekabet avantajı sağlamaktadır. TRC3 bölgesinde toplam beş adet OSB bulunmaktadır. Mardin OSB'de 71, Batman OSB'de 24, Siirt OSB'de ise 2 faal tesis bulunmaktadır. Şırnak OSB, bulunduğu yerin dağlık olması yanında Habur Sınır Kapısı'na uzak olması nedeniyle talep görmediğinden, 2010 yılı itibariyle sınır kapısına daha yakın ve daha ulaşılabilir bir bölgede yer alan Cizre'de yeni bir OSB yapılmaktadır (DİKA, 2010: 10).

Küçük mikro işletmeler için de benzer işlevi küçük sanayi siteleri (KSS) görmektedir. İmalat, tamir ve bakım işleriyle uğraşan ve genellikle kent içerisinde dağınık halde bulunan küçük işletmeleri bir araya getirerek özellikle altyapı açısından daha elverişli bir çalışma ortamı sunan küçük sanayi sitelerinin bölgedeki durumuna bakıldığında, Mardin ilinde 3, Batman ilinde 2, Şırnak ve Siirt illerinde ise birer adet KSS bulunmaktadır. Bölgedeki en eski KSS Mardin Merkezdedir. Batman ve Kızıltepe KSS'leri dikkate değer doluluk oranları ile faaliyet göstermektedirler (DİKA, 2010: 10-12). Ancak KSS'lerdeki işletmeler çok küçük ölçekli olduğundan, proje hazırlama ve hibe programlarını uygulama kapasiteleri yüksek olmadığından ele aldığımız hibe programlarına da yansımış bulunmaktadır. OSB'de faaliyet göstermenin sahip olunan vizyon ve kurumsal yapı yanında hibe programlarından haberdar olma açısından da bir avantaj sağladığı söylenebilir.

Hibe programı ile yatırımlarını gerçekleştirenlerin ve arttıranların sadece %30 civarındaki bir kesimi işletme katkılarının (eşfinansmanın) tamamını özsermaye ile karşılamıştır. %33 civarındaki bir işletme kesimi ise katkının tamamını kredi olarak kullanmıştır. Geriye kalan %35 civarındaki işletme ise değişen oranlarda banka kredisi kullanmıştır. Grafik 3'te görüldüğü gibi işletmelerin yarısı civarındaki bir bölümü hibe almasalar da farklı kaynaklarla yatırımlarını gerçekleştirmiş olacaklarını söylemiştir. %28 oranındaki işletme “yatırımlarımızı bir süre ertelerdik” derken, %13'ü projelerini gerçekleştiremeyeceklerini söylemişlerdir. %4 civarındaki bir işletme ise daha düşük bir bütçe ile projelerine girişebileceklerini söylemiştir. %12,5 oranındaki bir işletme kesimi ikinci kez Ajans'tan, %35 oranındaki bir kesim ise KOSGEB ve TKDK'dan destek almıştır.

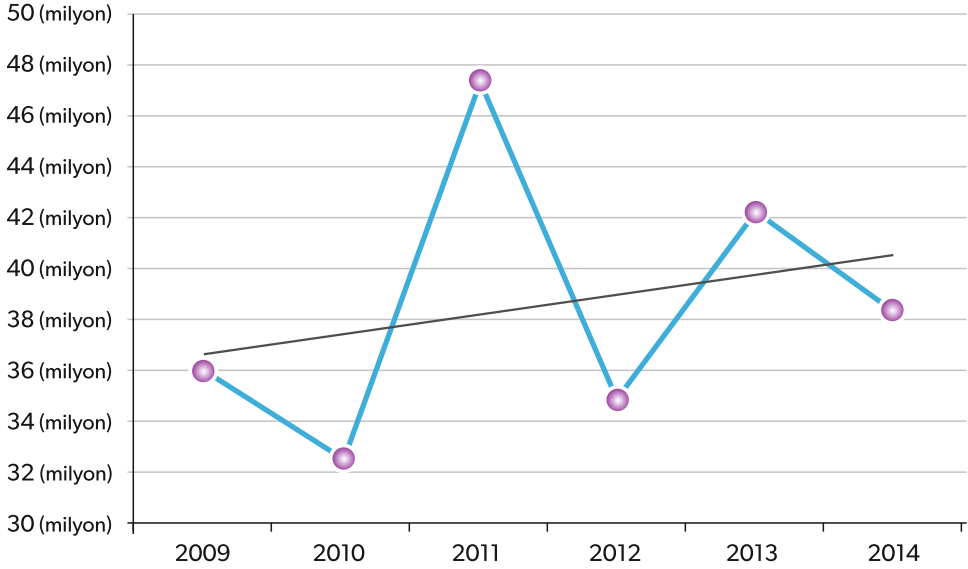
Grafik 3: Hibe Programının İşletme Yatırımına Etkisi (%)

Hibe alan işletmeler ağırlıklı olarak gıda sektöründe faaliyet göstermekte olup, bunu inşaat malzemeleri ve tekstil izlemektedir. Gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmeler %31, inşaat malzemeleri alanında faaliyet gösteren işletmeler %29, tekstil alanında faaliyet gösteren işletmeler ise %10 oranındadır. Plastik, mobilya ve metal işleme alanında da faaliyet gösteren firmalar hibe programından yararlanmışlardır (Tablo Ek7).

5.2. Hibe Programlarının Yatırım, İstihdam ve İhracata Etkisi

Uygulanan hibe programlarının temel hedeflerinin başında, 4. Bölüm'de değinildiği gibi, yatırım ve istihdamın artırılması gelmektedir. Programın uygulamasının başlangıcında hibe desteği ve eşfinansman toplamı kadar bir yatırım yapılacağı kesindir.

Hatta bazı işletmeler eşfinansman katkısını arttırarak yatırımlarını gerçekleştirebildiklerini söylemişlerdir. Hibe alan işletmelerin yatırımları 2010 yılında 32 milyon TL civarında iken, 2011 yılında hibe programının da etkisiyle 50 milyon TL'ye yakın bir yatırım yapılmıştır.² Programların uygulanmasını izleyen yıllarda yatırımlarda bir dalgalanma gözlemlenmekle beraber genel eğilim artış yönündedir (Eğilim Grafik1'deki siyah çizgi ile gösterilmektedir). Ortalamada bakıldığında, program öncesi 2009 yılından başlayarak hibe alan işletmelerin toplam yatırımları ortalama 36 milyon TL'den başlayarak 40 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. Birikimli olarak bu işletmeler 2009-2014 yıllarında 230 milyon TL civarında bir yatırım gerçekleştirmişlerdir.

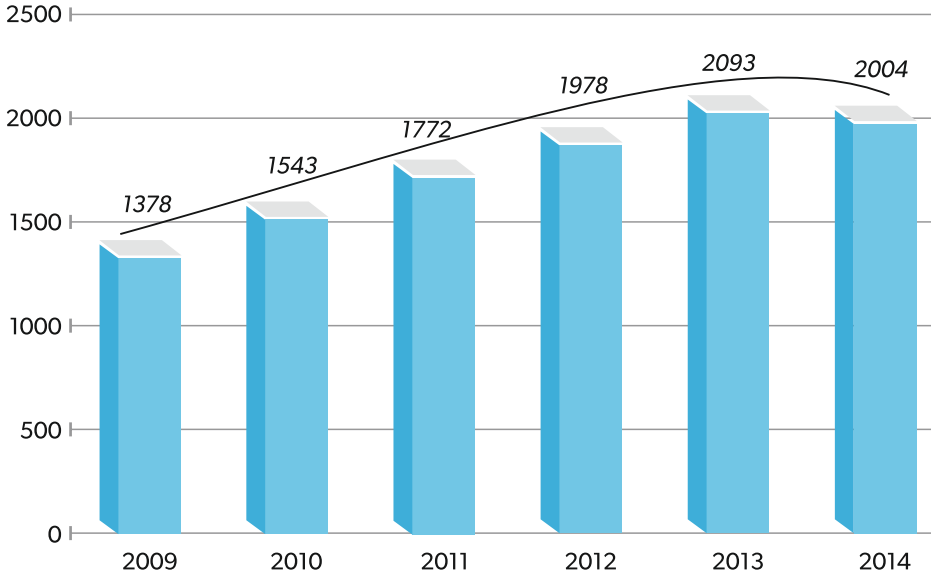

Grafik 4: Hibe Alan İşletmelerin Yatırımları (2009 fiyatlarıyla, TL)

Artan yatırımlarla beraber istihdamın durumuna da bakmak gerekmektedir. Yatırımların istihdam yaratma kapasitesi sektörler göre değişir. Emek-yoğun sektörlerde yapılan yatırımlar daha fazla istihdam artışı yaratacaktır. 2010 ve 2011 hibe programlarından yararlanan işletmelerin 2009-2014 yıllarındaki istihdam sayılarına bakıldığında düzenli bir artış gözlemlenmektedir. Grafik 4'de görüldüğü gibi 2009 yılında

² Trendi görmek açısından nominal değerler, Kalkınma Bakanlığı tarafından yayınlanan yatırım deflatörü ile reel hale getirilmiştir. Başlangıç noktasında reel olarak hangi düzeye geldiğini görebilmek için bütün rakamlar 2009 fiyatlarıyla verilmektedir.

söz konusu işletmelerin çalıştırdıkları eleman sayısı 1300'ün biraz üzerinde iken 2010 yılında 1500'ün üzerine çıkmış ve düzenli olarak artarak incelenen dönem sonunda 2000 kişiyi geçmiştir.

Grafik 5: Hibe Alan İşletmelerin İstihdam Göstergeleri (Çalışan kişi sayısı)

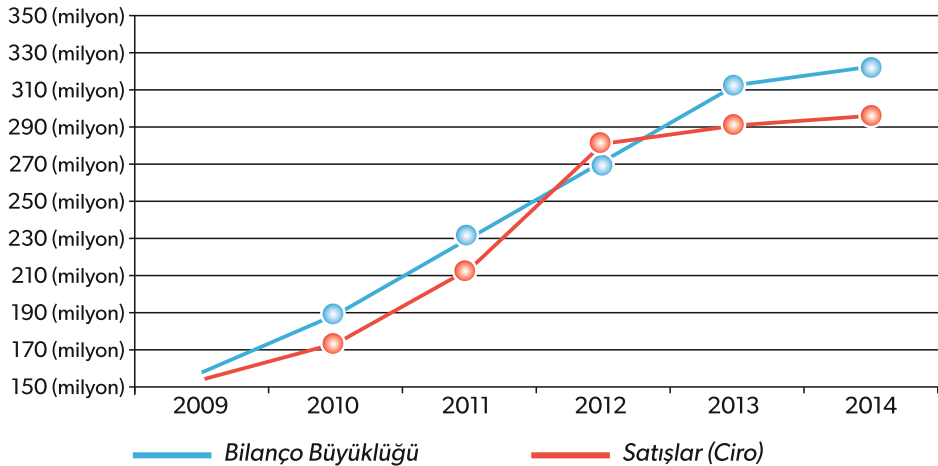
Teorik bölümde tartışıldığı gibi hibe programlarının etkisini analiz ederken bölgedeki yatırım ortamı ve ülkedeki genel konjonktürü dikkate almak gerekir. Tablo 3'de görüldüğü gibi ülkedeki toplam istihdam artışı 2010 yılında %6,2 iken TRC3 bölgesinde %18,7'dir. İzleyen yıllardaki gelişmelere bakıldığında ülke genelindeki istihdam artışında bir yavaşlama olurken, TRC3 bölgesinde genel dalgalı bir seyir izlenmektedir. Hibe programının uygulandığı yılları takip eden dönemde ülke genelinde istihdam artışı yavaşlarken ve TRC3 bölgesinde negatife dönerken, hibe alan işletmelerin istihdamında %10'un üzerinde bir artış gözlemlenmektedir. Güvenlik sorunlarının ciddi ölçüde arttığı 2014 yılı itibariyle ülke genelindeki istihdam artışı %1,6'ya kadar düşmüş, bölgede ise negatife dönmüştür. Ancak 2010-2014 dönemi itibariyle bakıldığında hibe alan işletmelerin istihdam performansı dikkate değer bir biçimde olumlu yönde seyretmiştir. Söz konusu dönemde ülke genelindeki istihdam artışı ortalama %4,1 oranında gerçekleşirken, TRC3 bölgesinde %5,1'dir. Hibe alan işletmelerin istihdamı ise aynı dönemde %8 artış göstermektedir. Ülke geneli ve TRC3 bölgesi ile karşılaştırıldığında bu istihdam performansı dikkate değerdir.

Tablo 5: İstihdam Edilenlerdeki Değişme (%)

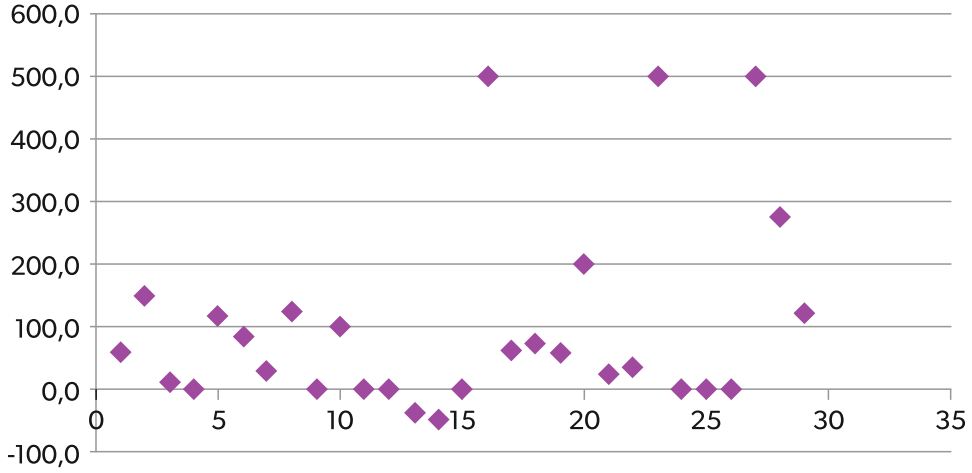
	Türkiye (Toplam)	TRC3	Hibe Alan İşletmeler
2010	6,2	18,7	12,0
2011	6,7	-1,4	14,8
2012	2,9	-6,8	11,6
2013	2,8	9,7	5,8
2014	1,6	-2,4	-4,3
Ortalama Değişim	4,1	5,1	8,0

Kaynak: Toplam ve TRC3 verileri TÜİK'ten, hibe alan işletmelerin verileri ise anketlerden elde edilmiştir.

İşletmelerin performansına ilişkin diğer iki önemli gösterge bilanço büyüklükleri ve satışlardır. Hibe alan işletmelerin toplam bilanço büyüklükleri 2009 yılı itibariyle 150 milyon TL civarındadır. Satışları da bilanço büyüklüğünün biraz altında olmakla beraber yaklaşık aynı düzeyde seyretmiştir. Yıllar itibariyle her iki göstergede de belirgin artışlar dikkat çekmektedir. Bilanço büyüklükleri 2014 yılı sonu itibariyle iki kattan daha fazla artarak 300 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. Satışlarda da 2012 yılına kadar belirgin bir artış ortaya çıkmıştır. Bu yıldan sonra Ortadoğu ülkelerindeki iç karışıklıklar ve bunun bölgeye yansması sonucu bir yavaşlama gözlemlenmiştir. Buna rağmen satışlardaki artış da iki katına yakın seviyede gerçekleşmiştir.

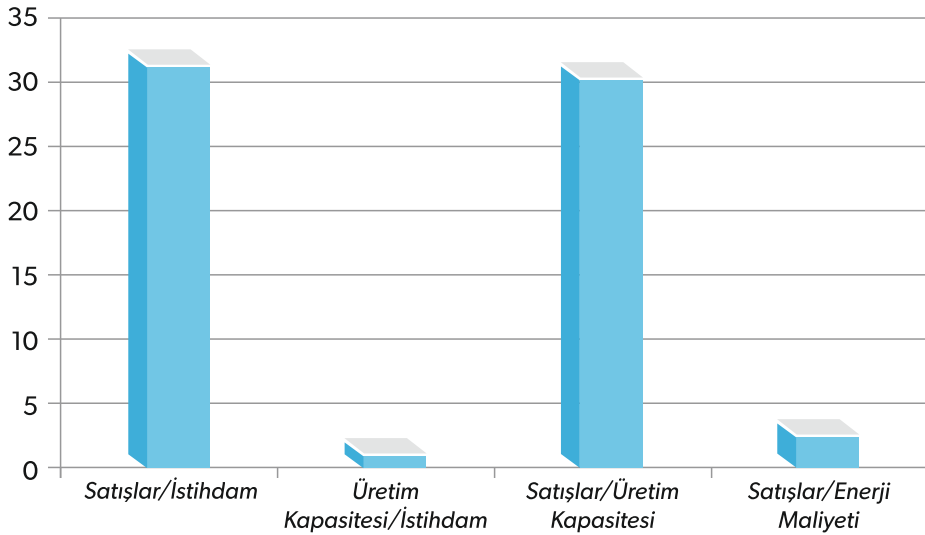

Grafik 6: Hibe Alan İşletmelerin Bilanço Büyüklükleri ve Satışlar (2009 fiyatlarıyla, TL)

Grafik 7: İşletmelerin Üretim Kapasitelerindeki Değişme (%)

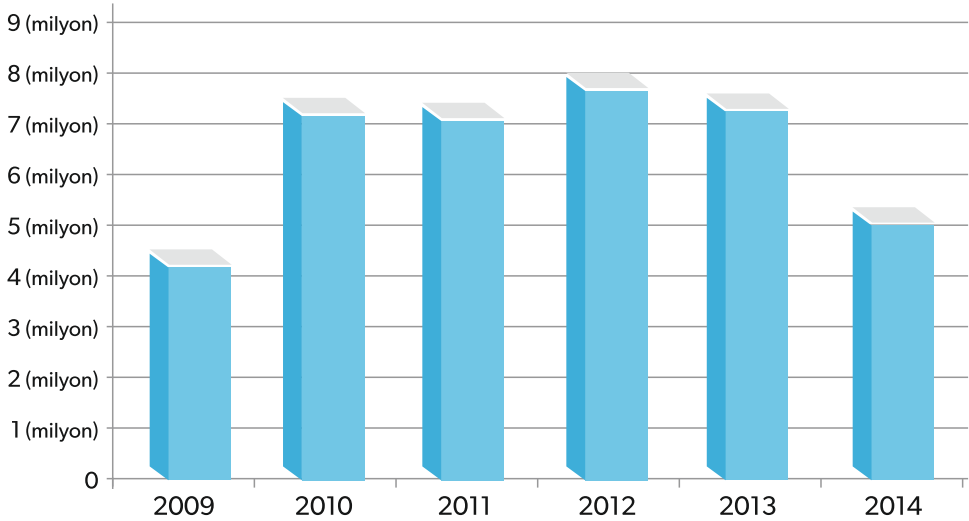
Anket sorularından birisi üretim kapasitesine ilişkindir. İmalat sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yıllık olarak ne kadar üretim yapabildikleri ton, metreküp, takım, koli cinsinden sorulmuştur. Yıllar itibariyle üretim kapasitesindeki değişmeye bakılmış ve sonuçlar Grafik 7'de gösterilmektedir. Sadece 3 işletmenin üretim kapasitesinde azalma olurken, 10 işletme üretim kapasitelerini iki kat ve daha fazla arttırmıştır. 4 işletmenin üretim kapasitesi sabit kalırken 22 işletme üretim kapasitelerini değişik oranlarda arttırmışlardır.

Grafik 8: Verimlilik Göstergeleri (%)

Hibe programlarının temel amaçlarından birisi verimlilik artışıdır. Grafik 8'de gösterge niteliğindeki bazı bilgiler verilmektedir. Ankette satışlar, üretim kapasitesi ve enerji maliyetine ilişkin sorular sorulmuştur. Stokların durağan bir trend izlediği varsayımı altında reel satışların ve üretim kapasitesinin istihdama bölünmesi ile çalışan kişi başına satışlar ve fiziksel üretime bakılabilir. Buna göre çalışan kişi başına reel satışlarda %30'un üzerinde, çalışan kişi başına üretim kapasitesinde ise %1 civarında bir artış gözlemlenmektedir. Ayrıca satışların üretim kapasitesine oranı %30 artarken, satışların enerji maliyetine oranı %2 civarında artış göstermektedir. Dolayısıyla istihdam ve enerji bazında hesaplanan bir verimlilik artışı göze çarpmaktadır. Türkiye'nin yapısal bir problemi olan düşük verimlilik meselesi burada da gözlemlenmekle birlikte hibe programının verimlilik üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur.

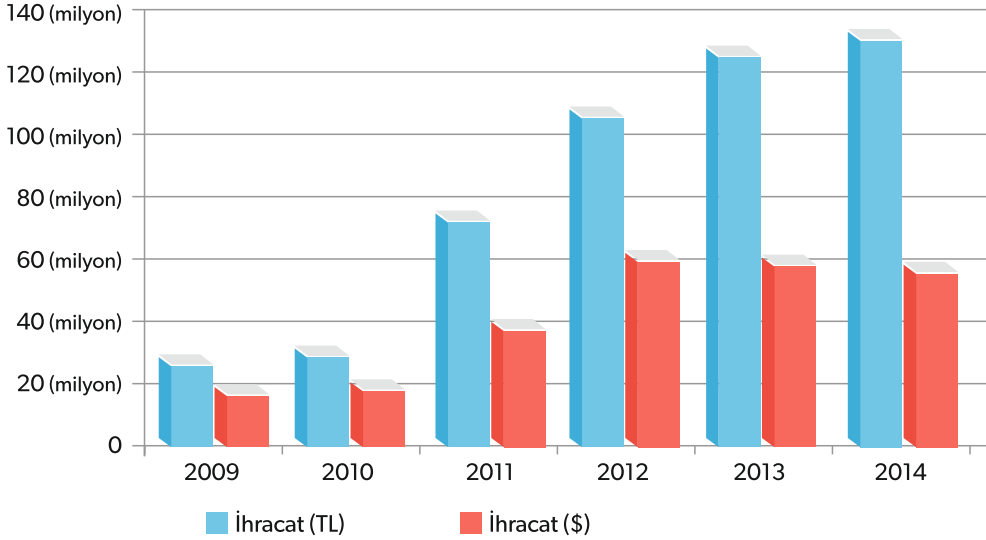
İşletmelerin karlılığına bakıldığında, az sayıdaki işletmenin istisnai birkaç verisi haricinde genel olarak karlılık pozitif yöndedir. Bilanço ve satışlara benzer şekilde karlılıkta da dikkate değer bir artış görülmekte, 2009 yılında 4 milyon TL'nin biraz üzerinde olan toplam kar, 2013 yılına kadar düzenli artarak 7 milyon TL'nin üzerine çıkmıştır. 2014 yılında ise diğer göstergeler gibi bir miktar azalış olmuş, ancak toplam kar yine de 5 milyon TL'nin biraz üzerinde kalmıştır.³

Grafik 9: Hibe Alan İşletmelerin Kar/Zarar Durumundaki Gelişme (2009 fiyatlarıyla, TL)

³Ele alınan dönemde Dünya ve Türkiye ekonomisinde gözlemlenen genel bir yavaşlama eğilimi bir çok göstergeye yansdığından reel sektör karlılığını da etkilemiştir.

Son olarak hibe programlarından beklenen bir etki işletmelerin rekabet gücünü arttırarak ihracatın arttırılmasıdır. Hibe programı kapsamında yer alan işletmelerin 2009 yılı itibariyle yaptıkları toplam ihracat 26 milyon TL civarındadır. 2010 yılında 29 milyon TL'ye çıkan ihracat, hibe programının etkisiyle 2011 yılında 70 milyon TL'nin üzerine çıkmış, 2012 yılında ise 100 milyon TL'yi geçmiştir. Ele alınan dönemde düzenli olarak artan ihracat, 2014 yılı itibariyle söz konusu işletmelerin toplam ihracatı 132 milyon TL olmuştur. Döviz kurundaki yükselişler dikkate alındığında benzer bir artış trendi gözlenmektedir.⁴ 2009 yılında 17 milyon \$ olan toplam ihracat, 2010 yılında 20 milyon \$'a çıkmış ve 2013 yılı itibariyle yaklaşık üç katına çıkarak 60 milyon \$'ı bulmuştur. 2014 yılındaki daralma ile ihracat bir miktar gevşemiş olsa da yüksek düzeyini korumuş ve 57 milyon \$'ı bulmuştur.

Grafik 10: Hibe Alan İşletmelerin Toplam İhracatı

İhracatın tamamı, 2009 ve 2010 yılları itibariyle Irak, Suriye ve diğer Ortadoğu ülkelerine yapılmaktadır. 2011 yılında bir şirket AB ülkelerine, bir şirket de Azerbaycan'a ihracat yapmaya başlamıştır. 2012 yılında ise bu ülkelere İsrail ve Çin eklenmiştir. Sonraki yıllarda adı geçen ülkelere ihracat yapılmaya devam edilmiştir. 2011 yılından itibaren ihracat yapılan ülkelere AB ülkeleri, Çin, İsrail ve Azerbaycan'ın eklenmiş olması hibe programlarının etkisiyle olmuştur. Aynı dönemde hibe almayan işletmelerin sadece %20'si ve sadece Irak'a ihracat yapmaktadır.

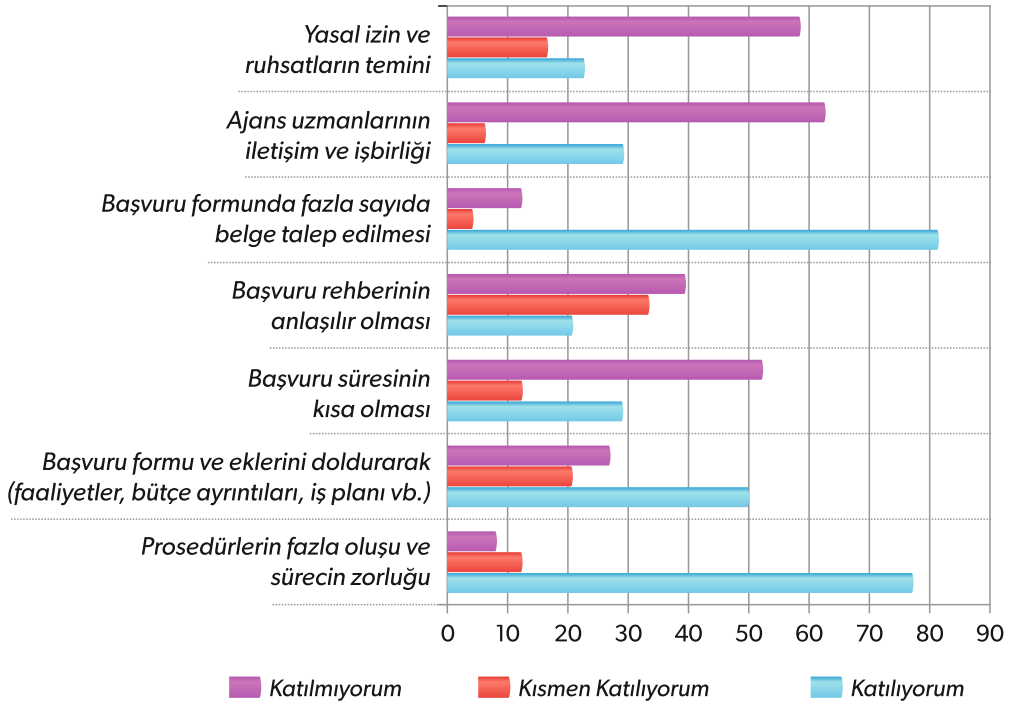
⁴Ankete katılan işletmelerin bir kısmı ihracat rakamını TL, bir kısmı ise \$ cinsinden vermiştir. TCMB verileri kullanılarak toplam ihracat TL ve \$ cinsinden hesaplanmıştır.

5.3. İşletmelerin Hibe Programlarına İlişkin Algıları

Hibe alan işletmelerin önemli bir kesimi hibe programından Ajansın tanıtım faaliyetlerinden ve danışman firma aracılığıyla haberdar olmuştur. Basından ve internet sitesinden haberdar olanlar da bulunmakla beraber çoğunluk Ajansın bizatihi kendisinden veya danışman firma yoluyla haberdar olmuştur. Kurumsal kapasite açısından az gelişmiş bölgelerdeki işletmelerde sorunlar olduğu bilinmektedir. Hibe programlarının varlığı kendi başına hedef kitleye ulaşmaya yetmemektedir. Haberdar olsa bile küçük ve orta ölçekli işletmelerin proje hazırlama ve uygulama aşamasında prosedürleri takip edebilecek kapasitelerinde yetersizlikler bulunmaktadır. Bu yüzden yapılan saha araştırması verilerine göre danışman firma ile çalışma eğilimi yüksektir.

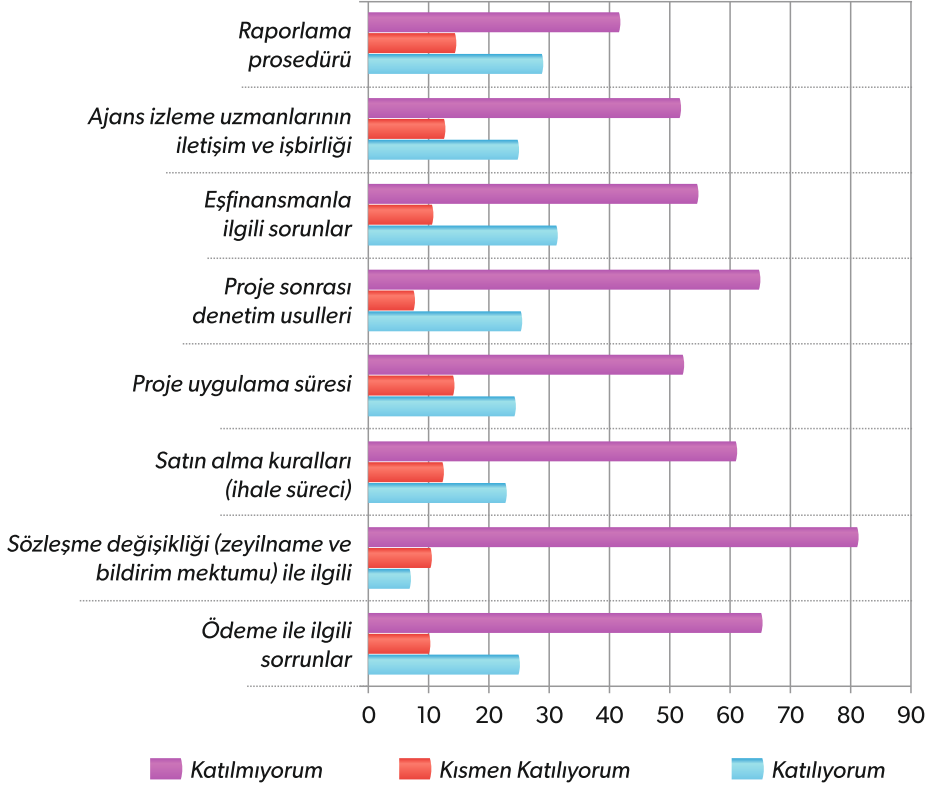
Proje hazırlama aşamasında işletmelerin yaklaşık %44'ü danışman desteği almıştır. Uygulama aşamasında bu oran %10'dur. Hem hazırlık hem de uygulama aşamasında danışman desteği alan firmaların oranı ise %25'tir. Dolayısıyla firmaların yaklaşık %70'i danışman aracılığıyla proje hazırlamış ve/veya uygulamıştır. İşletmelerin %20 civarındaki bir bölümü danışmanlık desteğinin yarısını, sadece bir işletme ise tamamını devlet desteği ile almıştır. İşletmelerin proje hazırlama kapasitesinin düşük olduğu dikkate alınır ise bu oran oldukça düşüktür.

İşletmelerin başvuru sürecinde en çok yaşadığı zorluklara verilen yanıtlara göre “Başvuru formunda fazla sayıda belge talep edilmesi” %81 ile birinci sırada gelmektedir. İkinci sırada ise %77 ile “Prosedürlerin fazla oluşu ve sürecin zorluğu” gelmektedir. “Başvuru formu ve eklerini doldurmak (faaliyetler, bütçe ayrıntıları, iş planı vb.)” ise %50 ile üçüncü sırada gelmektedir. Ajans uzmanlarıyla iletişim, yasal ruhsat ve izinlerin alınması ve başvuru süresi konusunda ise fazla zorluk yaşanmadığı yönünde bir kanaat ortaya çıkmaktadır.

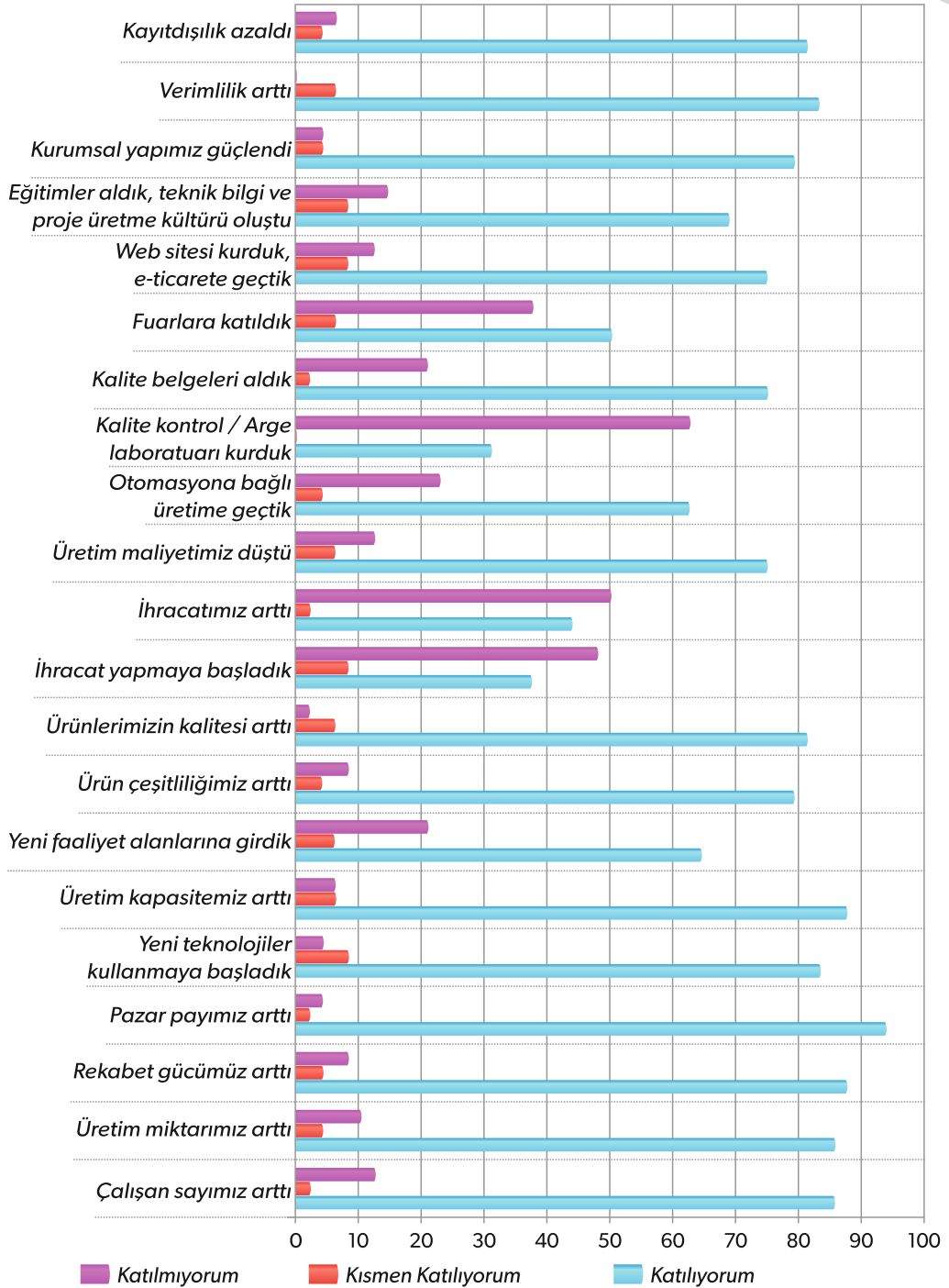
Grafik 11: Hibe Programına Başvuru Sürecinde En Çok Zorluk Çekilen Konular (%)

Hibe programlarının uygulama aşamasında çekilen zorluklar açısından bakıldığında birinci sırada eşfinansmanla ilgili sorunlar gelmektedir. Yapılan görüşmelerde işletmelerin yaklaşık %30'u eşfinansmanı arttırarak projelerini uygulayabildiklerini söylemişlerdir. İkinci sırada gelen uygulama zorluğu raporlama prosedürüne ilişkindir. Üçüncü sırada ise ödeme ile ilgili zorluklar ve satın alma kuralları gelmektedir. Sıralama bu şekilde olsa da işletmelerin yarından fazlası bir çok konuda zorluk çekmediklerini beyan etmişlerdir. Ancak programların uygulama sürecinin iyileştirilmesi açısından bu beyanların dikkate alınmasında yarar görülmektedir. En az sorun yaşanan konular ise sözleşme değişikliği, ödeme ve denetim usullerine ilişkindir. Destek alan işletmelerin uygulama ve izleme sürecinde genel bir memnuniyetinden söz edilebilir.

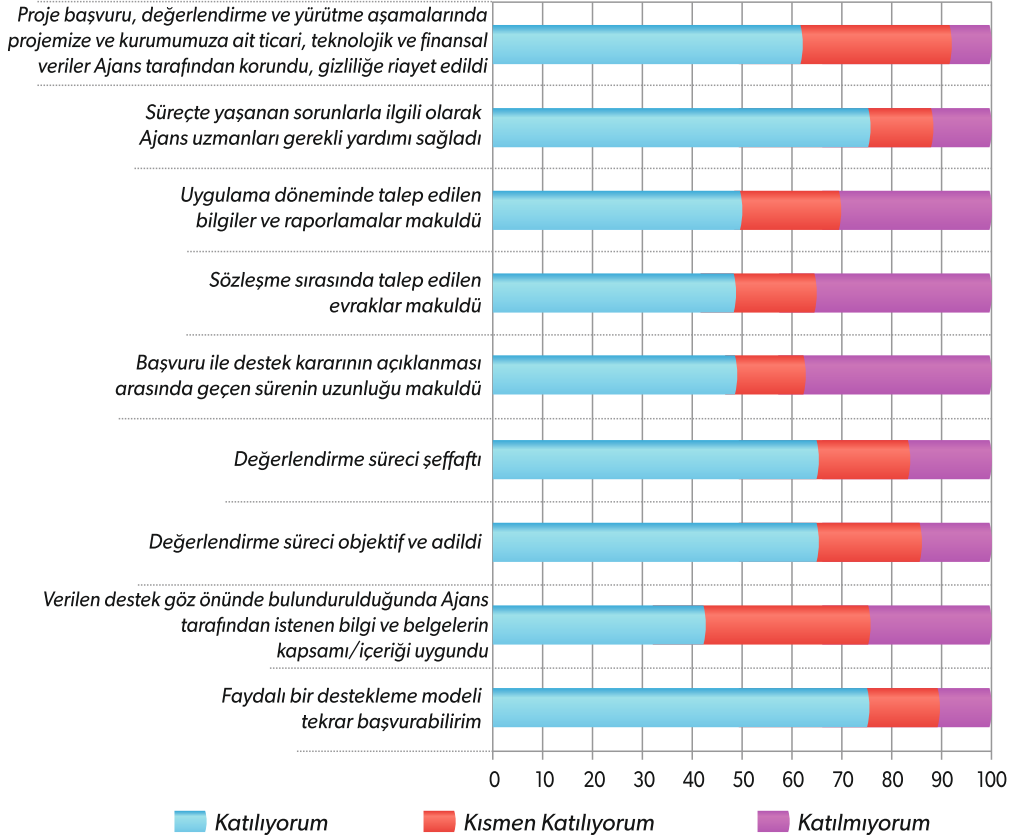
Grafik 12: Hibe Programlarının Uygulama Sürecinde En Çok Zorluk Çekilen Konular (%)

Proje çıktılarına bakıldığında, işletmelerin ağırlıklı olarak dile getirdikleri katkı %94 ile pazar paylarının artmasıdır. İkinci sırada üretim kapasitesi ve rekabet gücü artışı gelmektedir. Üçüncü sırada ise çalışan sayısı, üretim miktarı ve verimlilik artışı gelmektedir. Bölgedeki işletmelerin en zayıf tarafları ise, kalite kontrol ve ar-ge laboratuvarı ve ihracattır. Toplamda ihracat artmış olmakla beraber hibe programlarının ihracat üzerindeki olumlu etkisi işletmelerin bulunduğu sektör ve potansiyeline göre zaman içerisinde ortaya çıkmaktadır. %50 civarındaki bir işletme kesimi ihracatlarının arttığını ya da ihracata başladıklarını belirtmişlerdir. Bu oran kısa sürede büyük bir başarı olarak kabul edilebilmekle beraber, ihracat yapabilmek sadece ek bir mali kaynak bulabilmekle değil, işletmelerin ihracat potansiyeline ve buldukları yere göre şekillenmektedir.

Grafik 13: Hibe Programının Çıktıları (%)

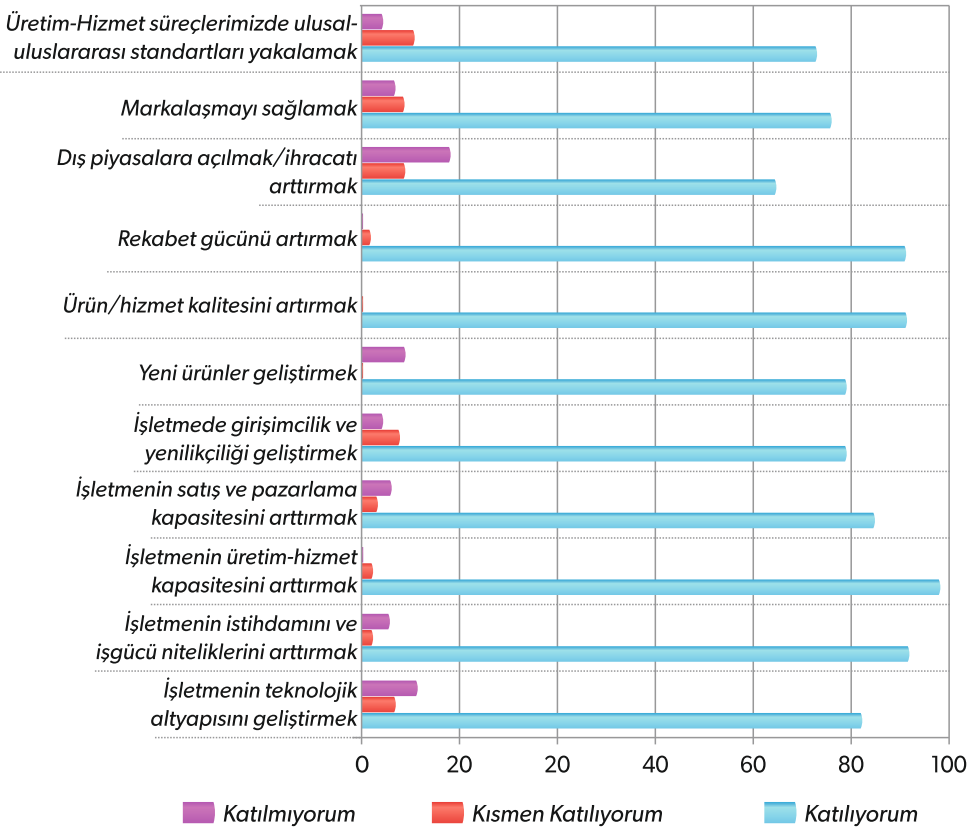
Hibe programlarının genel olarak değerlendirilmesine ilişkin işletmelerin görüşlerine bakıldığında, hibe programlarının faydalı bir model olduğu ve tekrar başvurablecekleri hususu ön plana çıkmaktadır. Aynı düzeyde kabul gören diğer bir düşünce süreçte yaşadıkları sorunlara ilişkin olarak ajans uzmanlarından gerekli desteği aldıklarına ilişkindir. Değerlendirme sürecinin objektif ve şeffaf olduğuna dair genel bir kanaat olduğunu söylemek mümkündür.

Grafik 14: Hibe Programlarının Genel Değerlendirmesi (%)

En az destek gören önerme ise Ajans tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamına ilişkindir. Gereksiz bilgi ve belge istendiğine dair bir kanaatten söz etmek mümkündür. Uygulama döneminde talep edilen bilgi ve raporlamalar konusunda da olumsuz yönde bir kanaat ortaya çıkmaktadır. Yapılan görüşmelerde satın alma mevzuatı ve prosedürlerde ilişkin rahatsızlıklar sıkça dile getirilmiştir. Rahatsızlık duyulan diğer bir konu başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen süredir. Bir ölçüde değerlendirme sürecinin

adil ve şeffaf olmadığını düşünenlerin önemli bir çoğunluğu bu süreden de rahatsızlığını dile getirmektedir. Dolayısıyla değerlendirme sürecinin uzaması değerlendirmenin şeffaflığı konusunda olumsuz bir görüntü ortaya çıkarmaktadır. Bu detaylar önemli olmakla birlikte bütün kategorilerde işletmelerin çoğunluğu olumlu görüş beyan etmektedirler. Algılamaya ilişkin bu sonuçlar ajansın izleyen dönemde kullanılabilecek benzer kaynaklarda süreç ve prosedürleri gözden geçirmesi gerektiğini bize göstermektedir.

Grafik 15: İşletmelerin Programa Katılmadaki Öncelikli Amaçları (%)

İşletmelerin çoğunluğunun hibe programına başvurmadaki temel amacı üretim/hizmet kapasitesini arttırmak olmuştur. İkinci sırada istihdamı ve işgücü niteliklerini arttırmak dile getirilmektedir. Üçüncü sırada hizmet kalitesi ve rekabet gücünü arttırmak

gelmektedir. İşletme yetkililerinin anketlere verdiği yanıtlar işletme verileri ile yapılan analizle karşılaştırıldığında genel bir tutarlılık olduğu söylenebilir. Satışların, istihdamın ve ihracatın artmış olması başlangıçtaki amaç ile uyum halindedir. %65 civarındaki işletme olumlu yönde yanıt vermiş olsa da dış piyasalara açılmak ve ihracatı arttırmak son sıradaki bir amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer sorulara verilen yanıtlarda da ihracatını arttıran veya ihracata başlayan işletme oranı %50 civarındadır. Dolayısıyla işletmelerin amaçları ve gerçekleştirmeler arasında genel bir tutarlılık olduğunu söylemek mümkündür.

5.4. Hibe Almayan İşletmeler ile Karşılaştırma

Etki analizinin önemli bir boyutu hibe alan işletmelerin performansı ile hibe almayan işletmelerin performansını karşılaştırmaktır. Teorik bölümde değinildiği gibi kontrol grubu için örneklem seçimi oldukça zordur. Tam olarak karşılaştırılabilecek işletme seçimi ciddi metodolojik sorunlar içerir. Sözleşmesi feshedilen işletmeler bunun bir kısmı olabilir; ancak eleme sürecinden geçmiş olsa bile sayısının azlığı ve programı başarı ile uygulayan işletmelerle karşılaştırılabilir olması tartışmalıdır. Bu yüzden karşıt durum analizi için tesadüfi bir örnekleme hareket edilmiştir. Başlangıç koşulları farklı olsa da işletme verilerinin başlangıçta aynı düzeyde olduğu varsayılarak değişimlere bakılmıştır.

Hibe almayan işletmelere ilişkin diğer önemli bir konu anket çalışmasına yaklaşımlarıdır. Saha çalışmasından edindiğimiz izlenim, hibe alanların anket sorularına daha bir ciddiyetle yaklaşmaları ve doğru cevap vermeyi bir tür yükümlülük olarak görmeleridir. Hibe almayan işletmelerde aynı ciddiyeti görmek mümkün olmamıştır. Bunun önemli bir nedeni, anket metodolojisi ile ilgilidir. Anket uygulamalarında deneklerin cevaplarını denetleyecek bir mekanizmanın olması doğru cevaplama eğilimini arttırmaktadır. Bu çalışmada hibe alan ve almayan işletmeler arasındaki temel motivasyon farkı, hibe alanların verdikleri cevapların bir şekilde denetleneceğini düşünmeleri, diğerlerinin Ajans ile herhangi bir bağı olmadığından bunu düşünmemeleridir. Örneğin, hibe alan işletmeler bilanço, yatırım ve satışlar gibi veriler için resmi kayıtlarına bakarak cevap vermişlerdir. Hibe almayan işletmelerden bunu yapan az olmuştur. Bu yüzden bu bölümde karşılaştırılabilir veriler esas alınarak bir karşıt durum analizi yapılmıştır.

Tablo 6'da hibe alan ve almayan işletmelerin illere dağılımı karşılaştırılmaktadır. Hibe almayan işletmelerin %42,5 oranındaki bir bölümü Mardin ilinden, %47,5 oranı Batman ilinden ve %10'u ise Siirt'ten alınmıştır. Örneklemede başarılı bulunmuş ancak yedekte kalan işletmeler bulunmakla beraber çoğunlukla tesadüfi seçildiği için sayıların bire bir aynı

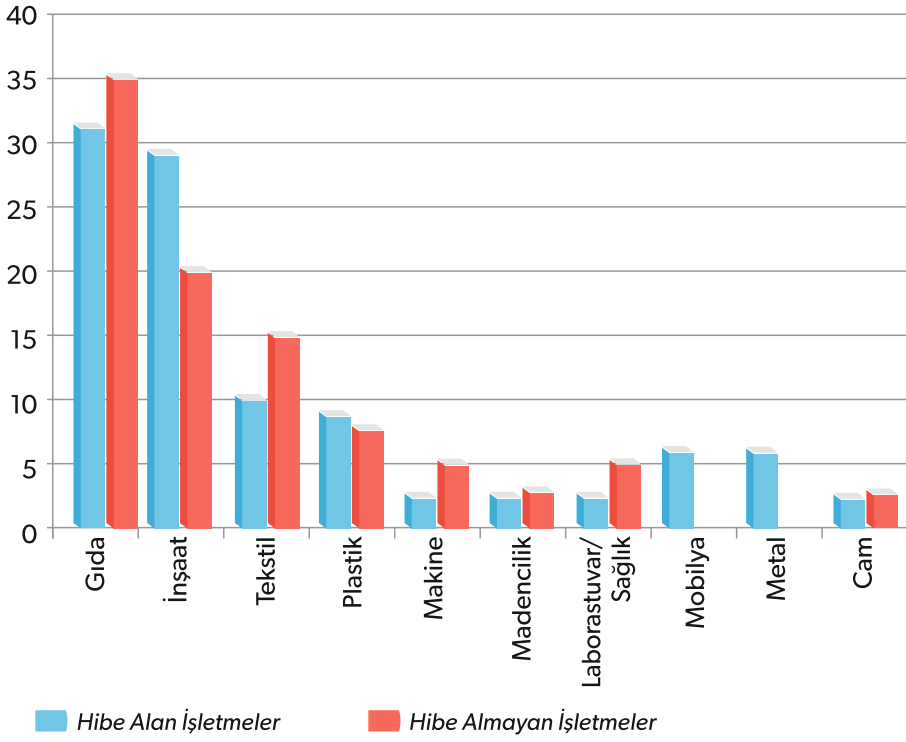
olması mümkün olmamıştır.⁵ Hukuki statü açısından örneklem hibe alan işletmelere çok daha yakın çıkmıştır. Hibe alan işletmelerin %67 civarındaki bir bölümü limited şirket iken bu oran hibe almayan işletmelerde %70'tir. Hibe alan ve almayan işletmelerden anonim şirket olanların oranı ise sırasıyla %31 ve %25'tir.

Tablo 6: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin İllere ve Hukuki Statülerine Göre Dağılımı (%)

	Hibe Alan İşletmeler	Hibe Almayan İşletmeler
Faaliyet İli		
Mardin	45,8	42,5
Batman	35,4	47,5
Siirt	14,6	10,0
Şırnak	4,2	0
Hukuki Statüsü		
Gerçek Kişi	2,1	5,0
Limited Şirket	66,7	70,0
Anonim Şirket	31,3	25,0

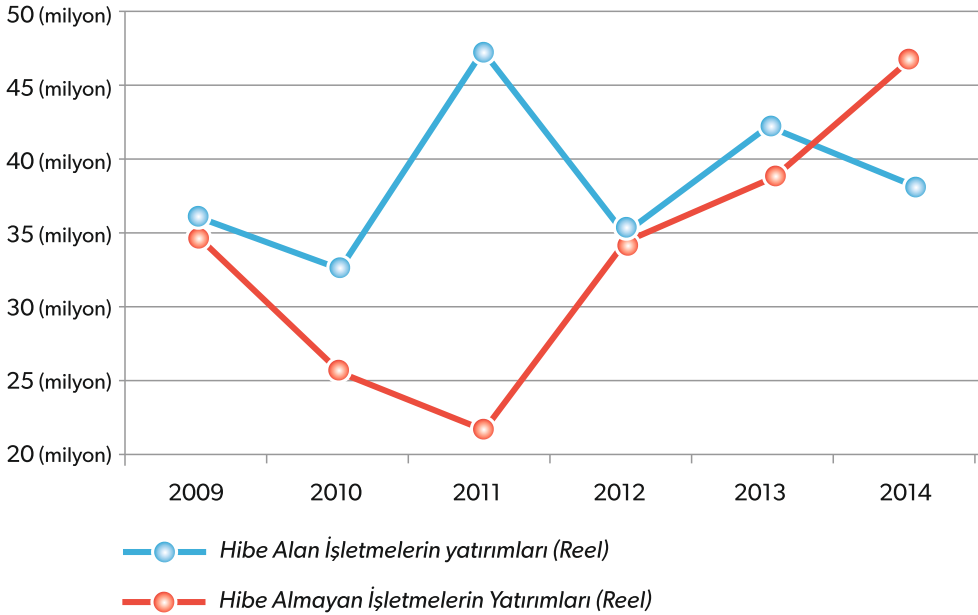
Örneklemede sektörler itibariyle de kabul edilebilir düzeyde muadil sayılabilecek işletmeler yer almaktadır. Hibe alan ve almayan işletmelerin her ikisinde de Gıda, inşaat ve tekstil ilk üç sırada yer almaktadır. Hibe alan işletmelerin %31'i gıda sektöründe faaliyet gösterirken, hibe almayan işletmelerde bu oran %35'tir. İnşaat sektöründe bu oranlar sırasıyla %29 ve %20, Tekstil sektöründe ise %10 ve %15'tir. Dördüncü sırada ise plastik sektörü yer almakta ve örneklem içerisindeki oranları birbirine çok yakındır.

⁵Hibe alan işletmelerle anket yapılırken aynı çevrede hibe almayan işletmelerden ankete katılmak isteyenlerle görüşmeler yapılmıştır.

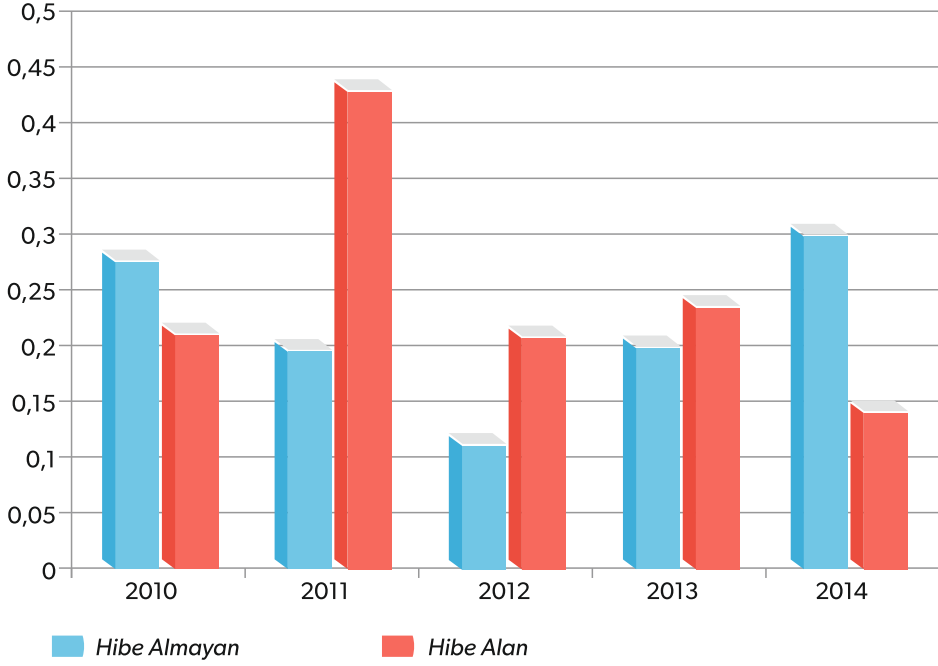
Grafik 16: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin Sektörlere Dağılımı (%)

Hibe almayan işletmelerden %25'i elemeden geçtiği halde sözleşmesi feshedilenlerdir. Fesih nedenleri arasında belirgin bir neden öne çıkmamaktadır. Her işletme ayrı gerekçe öne sürmektedir. Süre kısıtından, yazım hatalarına, sürecin karmaşıklığına kadar değişik nedenlerle feshedildiği ifade edilmiştir.

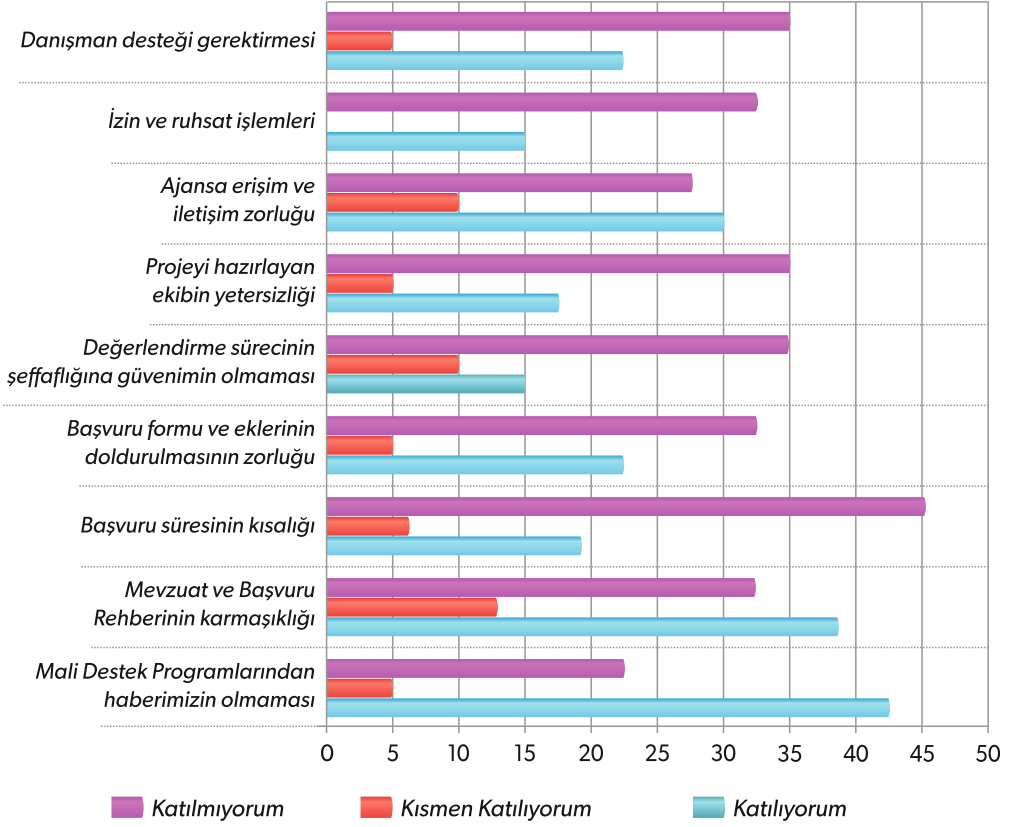
Grafik 17: Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin Yatırımları (2009 fiyatları ile, TL)

Grafikte görüldüğü gibi 2009 fiyatlarıyla yaklaşık olarak aynı yatırım düzeyinde bulunan hibe alan ve almayan işletmeler zaman içerisinde farklılaşmaktadır. 2009-2013 döneminde hibe alan işletmelerin yatırımları genel bir artış seyri izlediği halde, hibe almayan işletmelerin yatırımları ilk iki yıl düşmekte ve izleyen iki yıl artsa da aynı düzeyi yakalayamamaktadır. 2014 yılında ise durum değişmektedir. Ancak bu yıl için bütün göstergelerde farklılaşma olduğu göz ardı edilmemelidir.

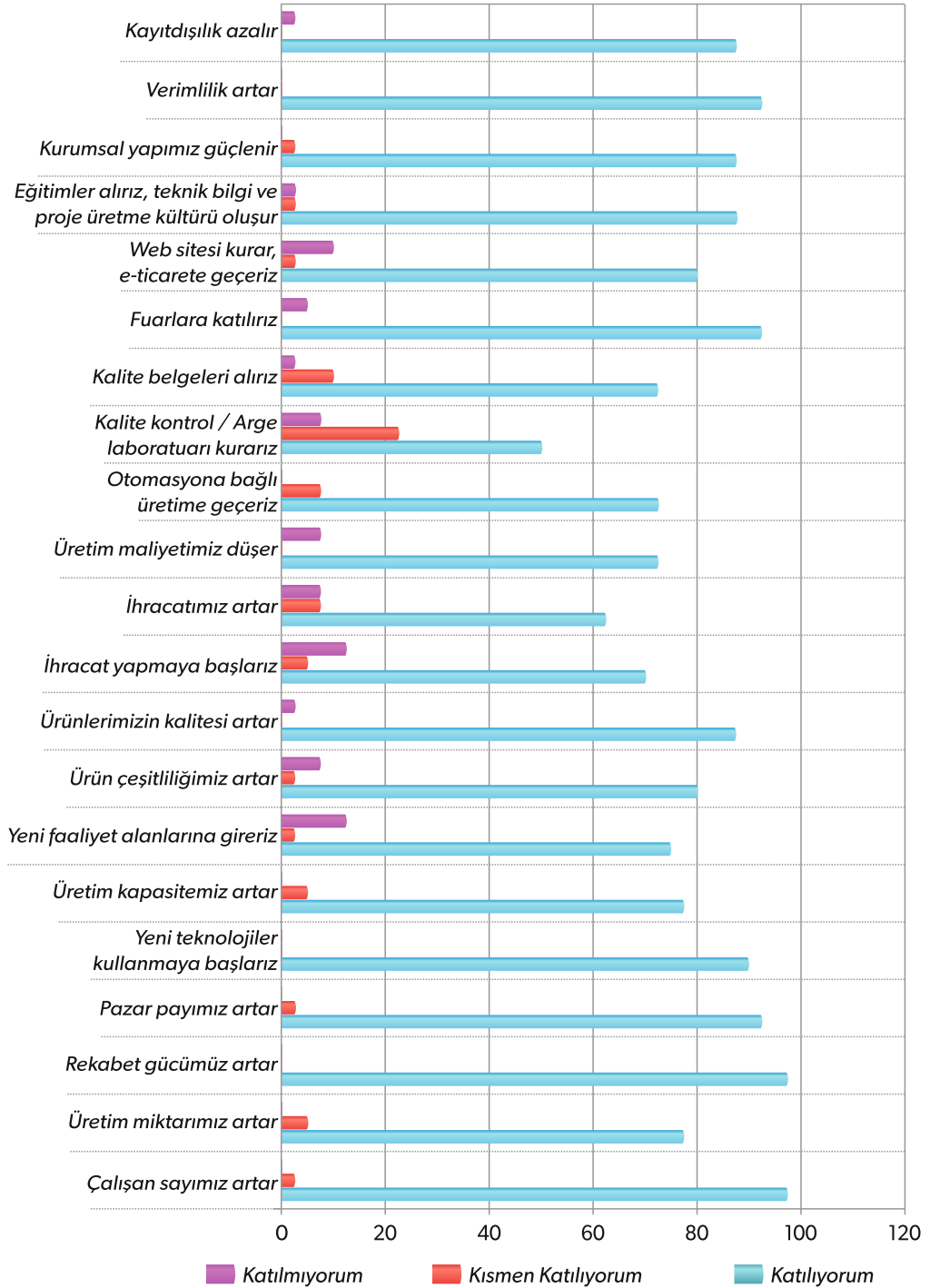
Grafik 18: İşletmelerin Bilanço Büyüklüklerindeki Değişim (%)

İşletmelerin bilanço büyüklüklerindeki değişime bakıldığında, 2009 yılı baz alındığında, hibe almayan işletmelerin bilançolarındaki değişim hibe alanlardan 5 puan kadar daha düşüktür. 2010 yılından itibaren hibe alan işletmelerin bilançolarındaki artış diğer işletmelerin üzerinde seyretmektedir. 2014 yılı dışarıda tutulduğunda, destek programlarının uygulandığı dönemde hibe alan işletmelerin bilançoları diğerlerinin üzerinde artmaktadır.

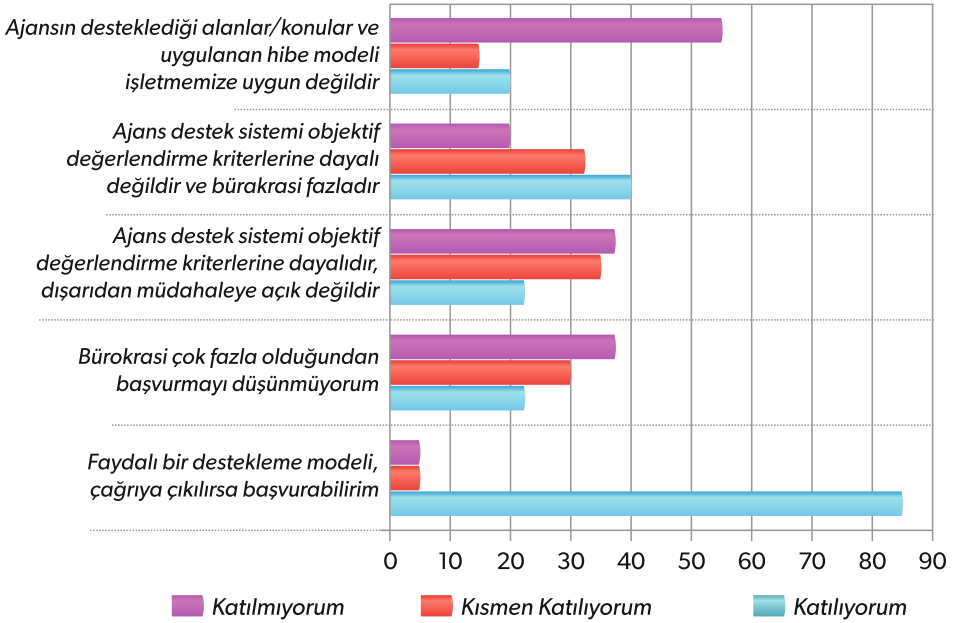
Grafik 19: Hibe Programına Başvurmama Nedenleri

Hibe programına hiç başvurmayan işletmelerin başvurmama nedenleri arasında öne çıkan başlıca neden mali destek programından haberdar olmamalarıdır. İkinci sırada ise mevzuat ve başvuru rehberinin karmaşıklığı yer almaktadır. Ajansa erişim ve iletişim zorluğu da üçüncü sırada dile getirilmektedir. Bu sonuçlar Ajans açısından kurumsal iletişim ve program tanıtımına ilişkin politikaların gözden geçirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Grafik 20: Hibe Alınması Halinde İşletmelerinde Hangi Hedeflerini Gerçekleştirebilirlerdi?

Hibe almayan işletmeler ek mali kaynak bulmaları halinde çalışan sayısı, rekabet gücü ve pazar paylarının artacağını beklemektedirler. Bu beklentiler hibe alan işletmelerin beklentisi ve gerçekleştirmelerle uyumludur. Ancak hibe almayan işletme grubu önermelerin tamamına yakınına gerçekleştirebileceğini düşünmektedir. İki grup arasındaki fark, hibe alanların uygulama sürecinde daha gerçekçi olmak zorunda kaldıkları, hibe almayanlar süreçten uzak oldukları için beklentileri daha az gerçekçi görünmektedir.

Grafik 21: Hibe Programına İlişkin Genel Değerlendirmeler (%)

Hibe programının faydalı bir model olduğunu ve çağrıya çıkıldığında başvuracağını söyleyen işletme oranı %90'a yakındır. Diğer önemli bir nokta oransal olarak düşük olsa da destek sürecinin objektif işlemediğine dair bir kanaat bulunmasıdır. Bu eğilimin hibe alamayan işletmelerde daha fazla olması yanlı da olabilir. Benzer değerlendirme hibe alan işletmeler için de yapılabilir. Hibe alabildiği için objektif olduğunu düşünebilmektedirler. Ancak orandan bağımsız olarak desteklenmeyen işletme kesimi az sayıda da olsa sürecin adil ve objektif işlemediğinden kaygı duyuyorsa, nedenlerini araştırmak sürecin sağlıklı işleyişi ve başvuranları ikna etmesi açısından yararlı olabilir. Başvuru sürecinde bürokrasi ve süreçlerin rahatlatılması Ajansın faaliyetlerine olan ilgiyi arttırabilecektir.

6. Sonuç ve Öneriler

Kamu kaynakları bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması ve bölgesel potansiyelin harekete geçirilerek ulusal kalkınmaya katkıda bulunulması amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu uygulama gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda karşımıza çıkmaktadır. Kullanılan kaynakların kamu bütçesinden yapılması ve esasen vergilerle finanse edilmesi konuya daha da hassas yaklaşılmasını gerektirmektedir. Bu yüzden söz konusu kaynaklarla finanse edilen hibe programlarının etki analizinin yapılması önem arz etmektedir. Bu analizlerin temel amacı, kaynakların amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının ve beklenen çıktılarının ve sonuçlarının elde edilip edilmediğinin tespitidir.

Politika Yapıcılar ve Kaynakları Kullandıran Kurumlar (Ajanslar ve Diğer Kurumlar) Açısından Politika Önceliklerine Yönelik Öneriler

Bu çalışmamızda Dicle Kalkınma Ajansı'nın Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan TRC3 bölgesinde 2010 ve 2011 yıllarında KOBİ'lere yönelik uyguladığı Mali Destek Programlarının etki analizi yapılmıştır. Bölgeye ilişkin makro verilerin ve anket verilerinin kullanıldığı çalışmanın sonuçlarına göre hibe programlarının uygulanması sonucunda, hibe alan işletmelerin faaliyet göstergelerinde dikkate değer iyileşmeler ortaya çıkmaktadır. Programların uygulanması sonrasında toplam yatırımlarda, istihdamda, bilanço büyüklüklerinde ve satışlarda belirgin artışlar görülmüştür.

Karlılık ve ihracatta da gözle görünür artışlar ortaya çıkmış olmakla beraber, analizin yapıldığı dönemde ortaya çıkan Suriye krizinin ve ekonomik konjonktürdeki gelişmelerin bölgeye yansımalarının olumsuz etkisi de gözlenmiştir. 2008 krizini takip eden dönemde 2010 ve izleyen 5 yıl boyunca dünyada büyüme oranlarında bir yavaşlama görülmektedir. Bu yavaşlama ile birlikte emtia fiyatlarındaki düşme gelişmekte olan ülkeleri nispeten olumsuz etkilemiştir. İzleyen grafikte son beş yıllık dönemde dünya ekonomisi ile ülke grupları açısından büyüme oranlarındaki yavaşlama belirgin bir şekilde görülmektedir.

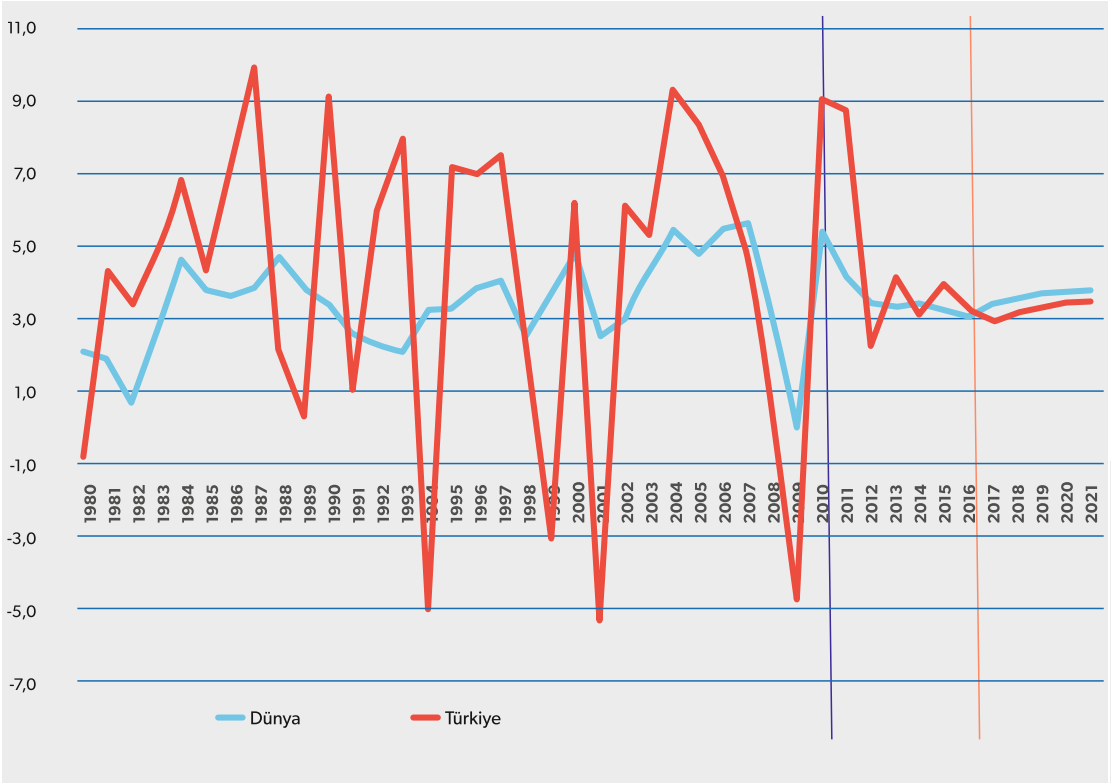
6

Kaynak: Yılmaz 2017 ve IMF, WEO, Ekim 2016

Grafik 22: Dünya Ekonomisi Büyüme Oranları (% GSYH)

Bölge açısından dış talepteki yavaşlama yönlü baskı ile emtia fiyatlarındaki düşme yaratan bu durumu Suriye krizinin izlemesi ekonomik yapıdaki belirsizlikleri artırmıştır. Bu ise daha kırılgan olan ve sınırda konumlanan TRC3 bölgesini özellikle ileriye yönelik yatırımlar açısından incelenen dönemde riskli bir noktaya getirmiştir.

Grafik 23: Dünya ve Türkiye Ekonomisi Büyüme Oranları (% GSYH)

6

İleriye dönük çalışmalar açısından bu araştırma kapsamında, firmaların ekonomik yavaşlama ve belirsizlik ortamından kaynaklı bozulan mali yapılarının iyileştirilmesine yönelik olmak üzere sektörel ve/veya firma seviyesinde uygulanabilecek desteklere yönelik önemli dersler elde edilmiştir. Politika yapıcıların özellikle mikro işletmeleri bölgesel olarak maliye politikası araçlarıyla girdi yönlü (teşvik, vergi farklılaşması gibi) desteklemesi önemli görülmektedir. Bu anlamda üretimde kullanılan girdilerin maliyetlerinde azalmaya yol açacak tedbirler ile istihdamı teşvik etmeye yönelik uygulamaların beklenen başarıyı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hibe programından faydalanan işletmelerin yaklaşık yarısı hibe sayesinde yatırım projelerini ertelemeden ve daha düşük bir bütçe ile yapmak durumunda kalmadan gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun anlamı, firmaların yatırım kararlarını

etkileyecek olan farklı alanlara yönelik teşviklerin bölge açısından kritik öneme sahip olmasının yanında doğru bir şekilde uygulanacak hibe programlarının yatırım tercihlerinin sektörel ve bölgesel açıdan yönlendirilmesinde önemli bir politika aracı olarak kullanılabilenidir. Başka bir ifadeyle geleneksel teşvik yöntemlerinin yanında firmaların girdi maliyetlerini iyileştirmeye yönelik politika uygulamalarıyla hibe programlarının ekonomik etkisi çok daha yüksek olacaktır.

Nitekim hibe programları kapsamında firmalarda artan yatırımlarla birlikte istihdam seviyesindeki artış istihdam, enerji gibi girdi maliyetlerine yönelik teşvik programlarıyla daha yüksek seviyede üretim ve istihdam artışını beraberinde getireceği öngörülmektedir.

Bununla birlikte plan hazırlayan ve bu doğrultuda program uygulayan kurumların ortak oluşturacakları etkin bir izleme ve değerlendirme sistemi ile süreçte yaşanan aksaklıkların giderilebilmesi adına yapılacak hızlı müdahaleler ve gerekli mevzuatsal iyileştirilmeler hibe programlarını daha başarılı kılacaktır.

Hibe programlarının verimlilik artışı üzerinde etkisi sınırlı kalmaktadır. Programların işletmelerde verimlilik artışını da dikkate alacak şekilde tasarlanması ve verimlilik artışlarına göre mali katkının farklılaştırılması özellikle orta ve uzun vadede hibe programlarından beklenen sonuçların elde edilmesi açısından önemlidir.

Karşıt Durum Analizi Sonuçları Çerçevesinde Öneriler

Hibe alan işletmelerin Ajans verileri ve sahadan elde edilen anket sonuçları ile yapılan bu araştırma, hibe almayan işletmelere uygulanan farklı soruları içeren anket çalışması ile zenginleştirilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun bölgeye ilişkin verileri ile karşılaştırıldığında belirgin bir şekilde olumlu yönde performans gösteren hibe alan işletmeler, hibe almayan işletmelere göre de daha yüksek performans göstermişlerdir. Toplam yatırımlar, bilanço büyüklükleri ve istihdamdaki artışlar dikkate alındığında bu durum genel anlamda teyit edilmektedir.

Çalışmanın sonuçları uygulanan anket tekniği ve örneklem açısından ayrıca değerlendirilmelidir. Hibe alan işletmeler anket sorularına verdikleri cevaplarda ve işletme bilgilerini sunmada bir sorumluluk duygusu ile hareket etmektedirler. Başvuru ve izleme süreçlerinde bazı işletme bilgilerini Ajansa sunmuş olduklarından, devamında da doğru bilgi verme konusunda hassasiyet göstermektedirler. Ancak aynı hassasiyetin hibe almayan işletmelerde olmadığı gözlenmiştir. Anket çalışmalarında ankete katılan deneklerin doğru bilgi vermelerini sağlayacak müşevviklerin olması önemlidir. Bu anlamda genel

eğilimleri ölçmek açısından elde edilen bilgiler önemli olmakla beraber, mutlak bilgi olmadığının dikkate alınması gerekir.

Hibelere Yönelik Başvuru Dönemi Süreçlerinin İyileştirilmesine Yönelik Öneriler

Günümüzde kamu hizmeti üreten kurumların etkinliği artırmaya yönelik çabalarının başında taraflarla iletişimi güçlendirmek gelmektedir. Yapılan saha araştırmasında firmaların önemli bir kısmının danışman firma desteği ve yönlendirmesi ile başvuru yaptıkları anlaşılmıştır. Bu durum hibe programlarının tanıtımında firmalarda farkındalığı artıracak iletişim stratejilerinin geliştirilmesine ihtiyaç bulunduğunu bize göstermektedir.

Hibe ve teşvik programlarının uygulamasında firmalarda kapasite yaratmaya yönelik faaliyetlerin görece olarak daha az gelişmiş bölgeler ağırlıklı olarak uygulanması önem taşımaktadır. Kapasite oluşumuna yönelik çalışmaların kurumsal işbirlikleriyle birlikte sürdürülmesi tüm taraflar açısından sahiplenmeyi ve etkiyi artıracaktır.

Firmaların başvuru sürecinde en çok yaşadığı zorlukların başında başvuru formunda fazla sayıda belge talep edilmesi ve danışman olmaksızın formların hazırlanması sürecinin zorluğu geldiği saha çalışmasının temel bulgularından bir tanesi olmuştur. Yukarıdaki paragrafta geliştirilen önerinin yanında bölge işletmelerinin kapasitesi göz önünde bulundurularak sürece ilişkin rehberlerin geliştirilmesi ve başvuru evraklarının basitleştirilmesinin yarar sağlayacağı görülmektedir. Bu konuya ilişkin firmalarla detaylı çalışmalar yapılması yanında başarısız uygulama sonuçlarına sebep olan faktörler ve riskler dikkate alınarak yapılacak iyileştirmeler sürecin etkinliği açısından kural koyucuya ve uygulayıcıya ışık tutacaktır.

Sözleşme Sonrası Uygulama Dönemi ve İzleme-Değerlendirmenin Geliştirilmesine Yönelik Öneriler

Uygulama dönemine ilişkin prosedürlerde ve satın alma kurallarında birtakım zorluklar yaşandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Buna yönelik mevzuatsal iyileştirmeler projelerin zamanında ve sorunsuz tamamlanabilmesi anlamında yarar sağlayacaktır.

Hibe programlarının gerçek etkisi ve süreçlere ilişkin doğru değerlendirmeler yapılabilmesi için, izleme süreçlerinin standart bir uygulama içinde kurumsallaşması gerekmektedir. Bu anlamda özellikle izleme sürecinin daha sağlıklı işlemesi için değerlendirme verilerinin önceden belirlenmiş ve mümkün olduğunca anlaşılabilir ve

ölçülebilir bir formda düzenli olarak tutulması gerekmektedir.

Değerlendirme sürecine yönelik olarak özellikle bölgesel düzeyde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ile veri kalitesinin artması proje, program ve politika sonuçlarının sistematik bir şekilde ele alınmasına da imkan tanıyacaktır.

Hibe Programlarının Verimlilik, Etkililik ve Etkisi ile Sürdürülebilirliğine Yönelik Değerlendirme

İşletmeler hibe programına başvurmadaki üç temel amacı; üretim/hizmet kapasitesini arttırmak, istihdamı ve işgücü niteliklerini arttırmak ile hizmet kalitesi ve rekabet gücünü arttırmak şeklinde sıralamışlardır. Bu yönüyle bakıldığında hibe programlarından beklenti işletmeler açısından tutarlı bir tercihi yansıtmakla birlikte bu amaçların hepsinin tek başına uygulanacak bir programdan veya teşvik paketinden beklenmesi ise başarılı ülke uygulamalarına bakıldığında pek mümkün görülmemektedir. Bu çerçevede hibe programlarının amaç ve hedeflerinin mümkün olduğu kadar sektörel ve bölgesel tercihleri yansıtmak şeklinde özelleştirilmesi verimlilik ve etkililik anlamında beklenen katkının artmasına yol açacaktır. Program sonucu elde edilen çıktı ve sonuçların programın ana amacına hizmet edip etmediği bu şekilde daha açık bir şekilde değerlendirilebilecektir.

Hibe programlarının sürdürülebilirliği ise finansman desteği kadar işletmelerin girdi maliyetlerindeki iyileşmeye de bağlı olduğu düşünülmektedir. Bu anlamda politika belgelerinin stratejik öncelikleri yansıtmaları yanında hem kamu kurumlarının hem de özel sektörü temsil eden kurumsal yapıların faaliyet ve projelerini ortak bir kültür çerçevesinde geliştirmesi ve uygulaması başarıyı beraberinde getirecektir. Programın sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede sonuçlarının değerlendirildiği kapsamlı etki çalışması ise ancak bu çerçevede yatay ve dikey kurumsal yapıların sistematik bir şekilde çalışması ve verilerin ortak bir dilde raporlanması ile gerçekleştirilebilir görülmektedir.

Kaynaklar

Batra, G., and Mahmood, S. (2003). *Direct Support to Private Firms: Evidence on Effectiveness*, World Bank Policy Research Working Paper 3170.

Bayülken, Y ve C. Kütükoğlu (2012). *Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Teknoparklar*, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Yayın No.MMO/584, 4. Baskı.

DİKA (2010). *Dicle Bölgesi Sanayi Sektörü Mevcut Durum Raporu*, T. C. Dicle Kalkınma Ajansı, Mardin.

DİKA (2013). *Rakamlarla TRC3*, T. C. Dicle Kalkınma Ajansı, Mardin.

Gertler, P. J., S. Martinez, P. Premand, L. B. Rawlings ve C. M. J. Vermeersch (2011). *Impact Evaluation in Practice*, The World Bank.

Kusek, Jody Z., R. Rist, (2004). "Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation System", The World Bank.

OECD (2007). *OECD Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes*, <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/free/8507041E.PDF>, 30.12.2013.

Pınar, A. (2013). *2010 Mali Destek Programı Etki Analizi Raporu*, Karacadağ Kalkınma Ajansı, Diyarbakır.

Storey, D. (1998). "Six Steps to Heaven: Evaluating the Impact of Public Policies to Support Small Businesses in Developed Economies", CSME Working Papers, No. 59.

World Bank (2011). *Impact Evaluation of Small and Medium Enterprise Programs in Latin America and the Caribbean*, Editörler: Gladys López-Acevedo ve Hong W. Tan., Washington D.C.

Yılmaz, H. Hakan, F. Emil, V. Erkan (2013). "UNICEF Milli Eğitim Bakanlığı Temel Eğitim Gn. Md. İzleme ve Değerlendirme Projesi", Eğitim Dokümanı.

Yılmaz, H. Hakan (2017). "TÜRKİŞ Başkanlar Konseyi Sunumu", Abant.

Fotoğraflar: Mardin Valiliği arşivinden yararlanılmıştır.

Ekler

Anketler ve Ek Tablolar

Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)
2010 KOBİ ve 2011 SG Mali Destek Programları
Etki Analizi Anket Formu
(Hibe Desteği Alan Yararlanıcılar)

Bu anket Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) tarafından KOBİ ve Sektörel Gelişme Mali Destek Programlarının etki analizini yapmak üzere hazırlanmıştır. Anket sonucu toplanan bilgiler söz konusu analiz dışında hiçbir yerde kullanılmayacak ve DİKA dışında hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Toplanan bilgiler DİKA'nın ileriki yıllarda uygulayacağı programların iyileştirilmesine yardımcı olacak şekilde dikkate alınacaktır. Dolayısıyla verilen bilgilerin doğruluğu bölgemizin ve ülkemizin kalkınmasına yönelik olarak hazırlanacak politikalara katkı açısından büyük önem arz etmektedir.

Katkınız için teşekkür ederiz.

SORULAR

Görüşülen kişi ve görevi:

I. İşletme ile ilgili bilgiler

1. İşletmenin Adı:
2. İşletmenin Kuruluş Tarihi:
3. İşletmenin Faaliyet gösterdiği il:
 - () Mardin
 - () Batman
 - () Siirt
 - () Şırnak

4. İşletmenin hukuki statüsü

- Gerçek Kişi
 Adi Ortaklık
 Limited Şirket
 Anonim Şirket
 Diğer (.....)

5. İşletmenizin faaliyet alanını yazınız.

.....

6. Projeye ilgili faaliyet alanındaki tecrübeniz ne kadardır?

..... Yıl

7. İşletmenin faaliyetlerinin yürütüldüğü tesis/binanın bulunduğu yer?

- Organize Sanayi Bölgesi
 Küçük Sanayi Sitesi
 Serbest Bölge
 Diğer (.....)

8. İşletmenizin yıllar itibariyle yatırımı ne kadardır?

YIL	TL
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	

9.Yapmış olduğunuz yatırımları nasıl finanse ettiniz?

	Finansmandaki Payı (%)
Özkaynaklar	
Banka Kredisi	
Banka Dışı Borçlanma	
Diğer (.....)	

10.İşletmenizin aşağıda belirtilen dönemler için ortalama istihdam verilerini yıllara göre doldurunuz.

	Sürekli Çalışan Kişi Sayısı	Geçici (Mevsimlik) Çalışan Kişi Sayısı
2009		
2010		
2011		
2012		
2013		
2014		

11. İşletmenizin Ar-Ge bölümü veya kalite kontrol laboratuvarı var mı? Yıllık Ar-Ge harcamanız ne kadardır?

- () Evet Yıllık harcama tutarı:TL
 () Hayır

12. İşletmenizin yıllara göre bilanço büyüklüğü ne kadardır?

YIL	TL
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	

13. İşletmenizin yıllar itibariyle cirosu ne kadardır?

YIL	TL
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	

14. İşletmenizin yıllara göre enerji tüketim maliyeti ne kadardır?

YIL	Enerji Tüketim Maliyeti (TL)
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	

15. İşletmenizin yıllara göre faaliyet karı (veya zararı) ne kadardır? (kar ise +, zarar ise - ile belirtilecektir.)

YIL	TL
2009	
2010	
2011	
2012	
2013	
2014	

16. İşletmenizin yıllar itibariyle ihracat miktarı ne kadardır ve hangi ülkelere ihracat yapılmaktadır?

YIL	TL	Ülkeler
2009		
2010		
2011		
2012		
2013		
2014		

17. İşletmenizin yıllar itibariyle üretim kapasitesini yazınız (üretim alanına göre, adet, ton vs. biçiminde yazılacak)

YIL	Miktarı	Cinsi (Adet, Ton vs.)
2009		
2010		
2011		
2012		
2013		
2014		

18.Otel işletmeleri için sezonda ortalama doluluk oranı nedir?

Dönem	Kapasite (Kişi)	Doluluk Oranı (%)
2009		
2010		
2011		
2012		
2013		
2014		

19.Firmanızın ürettiği ürünlerin 2009 ve 2014 yıllarında satıldığı pazarların toplam satışlarınıza oranını belirtiniz.

Pazar	2009-2014 (%)
TRC3(Mardin-Batman-Siirt-Şırnak)	
Yurtiçi(Türkiye)	
Irak	
Ortadoğu	
Asya	
Afrika	
AB Ülkeleri	
Diğer.....	

II.Proje Başvuru-Kabul Süreci

20.Ajans desteklerinden nasıl haberdar oldunuz?

- () Ajansın tanıtım faaliyetlerinden
- () Danışman firmadan
- () Ajansın internet sitesinden
- () Diğer firmalardan
- () Basından
- () Diğer.....

21.DİKA'dan destek almasaydınız bu yatırımı gerçekleştirir miydiniz? Ajans desteğinin yatırımınıza etkisi?

- () Proje faaliyetlerini farklı kaynaklarla aynen gerçekleştirdik
- () Proje faaliyetlerini süre ile ertelerdik
- () Proje faaliyetlerini %..... oranında daha düşük bütçe ile gerçekleştirdik
- () Proje faaliyetlerini bölge dışında gerçekleştirdik
- () Proje faaliyetlerini gerçekleştiremezdik.

22.Proje ile aldığınız hibe miktarı ve gerçekleşen eş finansman (işletme katkısı) tutarı ne kadardır?

Hibe:.....TL

Eş Finansman:.....TL

23.Projenizde eş finansmanı hangi kaynakla sağladınız?

	Eş finansmandaki Payı (%)
Özkaynaklar	
Banka Kredisi	
Banka Dışı Borçlanma	
Diğer (.....)	

24.Ajans ile Sözleşmeye bağlanan bütçedeki destek tutarı ihtiyacınıza cevap verebilecek oranda ve tutarda gerçekleşmiş midir?

- () Evet, projeyi bu bütçe ile gerçekleştirebildik
- () Hayır, kendi eşfinansman oranımı artırarak projeyi gerçekleştirebildik
- () Hayır, projeyi mali sıkıntılardan dolayı uygulamakta zorluk çektik

25.Uyguladığınız proje kapsamındaki yatırım için aşağıdakilerden hangisi geçerlidir?

- Bu yatırım firmamız için hayati öneme sahiptir.
 Önemli bir yatırımdır, ancak firmanın devamı için hayati değildir.
 Bu yatırım firmamızın bütün faaliyetleri içindeki önemi küçüktür.

26.Proje hazırlama ve uygulama dönemlerinde herhangi bir kişi veya firmadan danışmanlık desteği alındınız mı? Evet ise toplam danışmanlık giderleriniz hangi oranda Ajans tarafından karşılanmıştır?

- Evet, Uygulama Aşamasında
 Evet, Hazırlama Aşamasında
 Hayır

Ajans tarafından karşılanan: %.....

27.Bu projeden sonra 2011-2014 arasında Ajansın diğer destek programlarına başvurduğunuz mu?

- Evet, ikinci kez destek aldık
 Evet, ancak destek alamadık
 Hayır, tekrar başvuru yapmadık Nedeni:

28.DİKA'dan aldığınız desteğin dışında başka bir kurumdan 2011-2014 yılları içerisinde destek (hibe, teşvik vs.) aldınız mı? Hangi kurum ve destek tutarı ne kadardır?

- Evetkurumundan.....TL tutarında.
 Hayır

29.Proje başvurunuzu yaparken karşılaştığınız zorluklar konusunda aşağıda yer alan ifadelere katılıp katılmadığınızı sizin için en uygun kutucuğu lütfen seçerek belirtiniz.

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Prosedürlerin fazla oluşu ve sürecin zorluğu			
Başvuru formu ve eklerini doldurmak (faaliyetler, bütçe ayrıntıları, iş planı vb.)			
Başvuru süresinin kısa olması			
Başvuru rehberinin anlaşılabilir olmaması			
Başvuru formunda fazla sayıda belge talep edilmesi			
Ajans uzmanlarının iletişim ve işbirliği			
Yasal izin ve ruhsatların temini			
Diğer			

III.Proje Uygulama Süreci ve Çıktılar

30.Destek sürecinde projenizle ilgili zeyilname (sözleşme değişikliği) talebinde buldunuz mu? Evet ise kabul/red durumu nedir? Talebinizin gerekçesi nedir?

- () Evet, kabul edildi
 () Evet, ancak reddedildi
 () Hayır

Evet ise gerekçesi:

31.Projenizin işletmeniz açısından çıktıları/etkileri açısından aşağıda yer alan ifadelere katılıp katılmadığınızı sizin için en uygun kutucuğu lütfen seçerek belirtiniz.

Çıktılar	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Çalışan sayımız arttı			
Üretim miktarımız arttı			
Rekabet gücümüz arttı			
Pazar payımız arttı			
Yeni teknolojiler kullanmaya başladık			
Üretim kapasitemiz arttı			
Yeni faaliyet alanlarına girdik			
Ürün çeşitliliğimiz arttı			
Ürünlerimizin kalitesi arttı			
İhracat yapmaya başladık			
İhracatımız arttı			
Üretim maliyetimiz düştü			
Otomasyona bağlı üretime geçtik			
Kalite kontrol/Ar-ge laboratuvarı kurduk			
Kalite belgeleri aldık			
Fuarlara katıldık			
Web sitesi kurduk, e-ticarete geçtik			
Eğitimler aldık, teknik bilgi ve proje üretme kültürü oluştu			
Kurumsal yapımız güçlendi			
Verimlilik arttı			
Kayıtdışılık azaldı			
Diğer.....			

32.Proje kapsamında aldığımız belgeler nelerdir? (ISO9001, ISO14001,OHSAS vb.)

.....

33.İşletmenizde proje uygulaması sonrasında ortaya çıkan ürünlerdeki yenilik ve yeni ürün sayısını yazınız

Ürünlerdeki Yenilik	
Yeni Ürün	

34.İşletmenizde proje uygulaması öncesinde ve sonrasında alınan patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka sayısı ne kadardır?

	Proje Öncesinde	Proje Sonrasında
Patent		
Faydalı Model		
Endüstriyel Tasarım		
Marka		

35.Projenizde edindiğiniz deneyimler doğrultusunda, lütfen aşağıda yer alan ifadelere katılıp katılmadığınızı, sizin için en uygun kutucuğu seçerek belirtiniz.

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Faydalı bir destekleme modeli tekrar başvurabilirim.			
Verilen destek göz önünde bulundurulduğunda Ajans tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamı/içeriği uygundu.			
Değerlendirme süreci objektif ve adil.			
Değerlendirme süreci şeffaftı.			
Başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen sürenin uzunluğu makuldü.			
Sözleşme sırasında talep edilen evraklar makuldü			
Uygulama döneminde talep edilen bilgiler ve raporlamalar makuldü			
Süreçte yaşanan sorunlarla ilgili olarak Ajans uzmanları gerekli yardımı sağladı			
Proje başvuru, değerlendirme ve yürütme aşamalarında projemize ve kurumumuza ait ticari, teknolojik ve finansal veriler Ajans tarafından korundu, gizliliğe riayet edildi.			

37. Proje uygulama sürecinde karşılaştığınız zorluklar konusunda aşağıda yer alan ifadelere katılıp katılmadığınızı sizin için en uygun kutucuğu lütfen seçerek belirtiniz.

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Ödeme ile ilgili sorunlar			
Sözleşme değişikliği (zeyilname ve bildirim mektubu) ile ilgili			
Satın alma kuralları (ihale süreci)			
Proje uygulama süresi			
Proje sonrası denetim usulleri			
Eşfinansmanla ilgili sorunlar			
Ajans izleme uzmanlarının iletişim ve işbirliği			
Raporlama prosedürü			
Diğer			

38. Proje kapsamında aşağıdaki çalışmalardan herhangi birisi gerçekleştirilmiş midir?

- I. Süreç yeniliği, (üretim tekniği, otomasyon, lojistik ve satınalma, bakım, muhasebe, bilgi-işlem vs.)
 - II. Pazarlama yeniliği, (ürün tasarımı/ambalajı, yeni satış/dağıtım yöntemleri, yeni fiyatlandırma yöntemleri, yeni reklam teknikleri, ihracat atağı vs.)
 - III. Kurumsal (Organizasyonel) yenilik, (kuruluşlarla işbirliği, ortaklık, hizmet alımı, tedarik zinciri yönetimi, iş danışmanlığı, profesyonel çalışan-yönetici istihdamı vs.)
- () Hayır
- () Evet (açıklayınız).....

IV.Yatırım Ortamı ve DİKA

39.Bölgede ve komşu coğrafyalarda süregelen terör eylemleri/güvenlik sorunları üretim ve ihracat kapasitenizi yıllar itibariyle ne ölçüde etkiledi?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

40.Suriye iç savaşı sonrasında oluşan yoğun mülteci akını istihdam yapınızı etkiledi mi? Ne yönde etkiledi?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

41.DİKA hakkında ne düşünüyorsunuz? Önerileriniz nelerdir? Başvuru süreci, İzleme süreci, destek mekanizması, destek alanları vb. hakkındaki fikirleriniz nelerdir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ek Tablolar

Tablo Ek1. Ülkede genelinde, TRC3 Bölgesinde ve Hibe Alan İşletmelerin İstihdam Sayıları

	Toplam	TRC3	Hibe Alan İşletmeler
2009	21277000	293000	1378
2010	22594000	370000	1543
2011	24110000	365000	1772
2012	24821000	340000	1978
2013	25524000	373000	2093
2014	25933000	364000	2004

Tablo Ek2. Hibe Programına Başvuru Sürecinde En Çok Zorluk Çekilen Konular

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Prosedürlerin fazla oluşu ve sürecin zorluğu	77,1	12,5	8,3
Başvuru formu ve eklerini doldurmak (faaliyetler,bütçe ayrıntıları, iş planı vb.)	50,0	20,8	27,1
Başvuru süresinin kısa olması	29,2	12,5	52,1
Başvuru rehberinin anlaşılabilir olmaması	20,8	33,3	39,6
Başvuru formunda fazla sayıda belge talep edilmesi	81,3	4,2	12,5
Ajans uzmanlarının iletişim ve işbirliği	29,2	6,3	62,5
Yasal izin ve ruhsatların temini	22,9	16,7	58,3

Tablo Ek3. Proje çıktıları

Çıktılar	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Çalışan sayımız arttı	85,4	2,1	12,5
Üretim miktarımız arttı	85,4	4,2	10,4
Rekabet gücümüz arttı	87,5	4,2	8,3
Pazar payımız arttı	93,8	2,1	4,2

Yeni teknolojiler kullanmaya başladık	83,3	8,3	4,2
Üretim kapasitemiz arttı	87,5	6,3	6,3
Yeni faaliyet alanlarına girdik	64,6	6,3	20,8
Ürün çeşitliliğimiz arttı	79,2	4,2	8,3
Ürünlerimizin kalitesi arttı	81,3	6,3	2,1
İhracat yapmaya başladık	37,5	8,3	47,9
İhracatımız arttı	43,8	2,1	50,0
Üretim maliyetimiz düştü	75,0	6,3	12,5
Otomasyona bağlı üretime geçtik	62,5	4,2	22,9
Kalite kontrol/Ar-ge laboratuvarı kurduk	31,3	0	62,5
Kalite belgeleri aldık	75,0	2,1	20,8
Fuarlara katıldık	50,0	6,3	37,5
Web sitesi kurduk, e-ticarete geçtik	75,0	8,3	12,5
Eğitimler aldık, teknik bilgi ve proje üretme kültürü oluştu	68,8	8,3	14,6
Kurumsal yapımız güçlendi	79,2	4,2	4,2
Verimlilik arttı	83,3	6,3	0
Kayıtdışılık azaldı	81,3	4,2	6,3

Tablo Ek4. Hibe programının Değerlendirilmesi

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Faydalı bir destekleme modeli tekrar başvurabilirim.	75,0	14,6	10,4
Verilen destek göz önünde bulundurulduğunda Ajans tarafından istenen bilgi ve belgelerin kapsamı/içeriği uygundu.	41,7	33,3	22,9
Değerlendirme süreci objektif ve adil.	66,7	18,8	14,6
Değerlendirme süreci şeffaftı.	66,7	16,7	16,7
Başvuru ile destek kararının açıklanması arasında geçen sürenin uzunluğu makuldü	47,9	14,6	35,4
Sözleşme sırasında talep edilen evraklar makuldü	45,8	16,7	33,3
Uygulama döneminde talep edilen bilgiler ve raporlamalar makuldü	47,9	18,8	29,2
Süreçte yaşanan sorunlarla ilgili olarak Ajans uzmanları gerekli yardımı sağladı	75,0	12,5	12,5
Proje başvuru, değerlendirme ve yürütme aşamalarında projemize ve kurumumuza ait ticari, teknolojik ve finansal veriler Ajans tarafından korundu, gizliliğe riayet edildi	58,3	29,2	6,3

Tablo Ek5. Projeyi Gerçekleştirme Amacı

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
İşletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek	81,3	8,3	10,4
İşletmenin istihdamını ve işgücü niteliklerini artırmak	91,7	2,1	4,2
İşletmenin üretim-hizmet kapasitesini arttırmak	97,9	2,1	0
İşletmenin satış ve pazarlama kapasitesini arttırmak	85,4	4,2	6,3
İşletmede girişimcilik ve yenilikçiliği geliştirmek	79,2	8,3	4,2
Yeni ürünler geliştirmek	79,2	0	10,4
Ürün/hizmet kalitesini artırmak	89,6	0	0
Rekabet gücünü arttırmak	89,6	2,1	0
Dış Piyasalara açılmak/İhracatı artırmak	64,6	8,3	18,8
Markalaşmayı sağlamak	75,0	8,3	6,3
Üretim-Hizmet süreçlerimizde ulusal-uluslararası standartları yakalamak	72,9	10,4	4,2

Tablo Ek6. Proje Uygulama Sürecinde Karşılaşılan Zorlukları

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Ödeme ile ilgili sorunlar	25,0	10,4	64,6
Sözleşme değişikliği(zeyilname ve bildirim mektubu) ile ilgili	6,3	10,4	81,3
Satın alma kuralları (ihale süreci)	22,9	12,5	60,4
Proje uygulama süresi	25,0	14,6	52,1
Proje sonrası denetim usulleri	25,0	6,3	64,6
Eşfinansmanla ilgili sorunlar	31,3	10,4	54,2
Ajans izleme uzmanlarının iletişim ve işbirliği	25,0	12,5	52,1
Raporlama prosedürü	29,2	14,6	41,7

Tablo Ek7.Hibe Alan ve Almayan İşletmelerin Sektörlere Dağılımı

	Hibe Alan İşletmeler	Hibe Alanmayan İşletmeler
Gıda	31,3	35,0
İnşaat	29,2	20,0
Tekstil	10,4	15,0
Plastik	8,3	7,5
Makine	2,1	5,0
Madencilik	2,1	2,5
Laboratuvar/Sağlık	2,1	5,0
Mobilya	6,3	0
Metal	6,3	0
Cam	2,1	2,5

Tablo Ek8. Hibe Başvurusu Yapılmama Nedenleri

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Mali Destek Programlarından haberimizin olmaması	42,5	5,0	22,5
Mevzuat ve Başvuru Rehberinin karmaşıklığı	38,7	12,9	32,3
Başvuru süresinin kısalığı	19,4	6,5	45,2
Başvuru formu ve eklerinin doldurulmasının zorluğu	22,5	5,0	32,5
Değerlendirme sürecinin şeffaflığına güvenimin olmaması	15,0	10,0	35,0
Projeyi hazırlayan ekibin yetersizliği	17,5	5,0	35,0
Ajansa erişim ve iletişim zorluğu	30,0	10,0	27,5
İzin ve ruhsat işlemleri	15,0	0	32,5
Danışman desteği gerektirmesi	22,5	5,0	35,0

Tablo Ek9. Finansal İmkan Verilmesi halinde İşletmelerin Yapmak İstedikleri

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Çalışan sayımız artar	97,5	2,5	0
Üretim miktarımız artar	77,5	5,0	0
Rekabet gücümüz artar	97,5	0	0
Pazar payımız artar	92,5	2,5	0
Yeni teknolojiler kullanmaya başlarız	90	0	0
Üretim kapasitemiz artar	77,5	5,0	0
Yeni faaliyet alanlarına gireriz	75,0	2,5	12,5
Ürün çeşitliliğimiz artar	80,0	2,5	7,5
Ürünlerimizin kalitesi artar	87,5	0	2,5
İhracat yapmaya başlarız	70,0	5,0	12,5
İhracatımız artar	62,5	7,5	7,5
Üretim maliyetimiz düşer	72,5	0	7,5
Otomasyona bağlı üretime geçeriz	72,5	7,5	0
Kalite kontrol/Ar-ge laboratuvarı kurarız	50,0	22,5	7,5
Kalite belgeleri alırız	72,5	10,0	2,5
Fuarlara katılırız	92,5	0	5,0
Web sitesi kurar, e-ticarete geçeriz	80,0	2,5	10,0
Eğitimler alırız, teknik bilgi ve proje üretme kültürü oluşur	87,5	2,5	2,5
Kurumsal yapımız güçlenir	87,5	2,5	0
Verimlilik artar	92,5	0	0
Kayıtdışılık azalır	87,5	0	2,5

Tablo Ek9. Kalkınma Ajansları Destekleme Modeli İle İlgili Görüşler

	Katılıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılmıyorum
Faydalı bir destekleme modeli, çağrıya çıkılırsa başvurabilirim	85,0	5,0	5,0
Bürokrasi çok fazla olduğundan başvurmayı düşünmüyorum	22,5	30,0	37,5
Ajans destek sistemi objektif değerlendirme kriterlerine dayalıdır, dışarıdan müdahaleye açık değildir	22,5	35,0	37,5
Ajans destek sistemi objektif değerlendirme kriterlerine dayalı değildir ve bürokrasi fazladır	40,0	32,5	20,0
Ajansın desteklediği alanlar/konular ve uygulanan hibe modeli işletmemize uygun değildir	20,0	15,0	55,0

2010 KOBİ ve 2011 SG Mali Destek Programları Etki Analizi Araştırma Raporu

Baskı: Ocak 2017

Dicle Kalkınma Ajansı

Yenişehir Mahallesi Kızıltepe Caddesi No: 6/1

Artuklu / MARDİN

T: (0482) 212 11 07 F: (0482) 213 14 95

www.dika.org.tr info@dika.org.tr

Grafik Tasarım & Uygulama

www.protasarim.com

Bu eserin yayın hakları dahil tüm maddi ve gayri maddi hakları; Dicle Kalkınma Ajansı'na aittir. İzni alınmaksızın kısmen yada tamamen çoğaltılamaz.

www.dika.org.tr
adresinden

ETKİ ANALİZİ ARAŞTIRMA RAPORU'nu
dijital olarak edinebilirsiniz.

Dicle Kalkınma Ajansı

www.dika.org.tr